

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Joh. Jonstoni Thaumatographia Naturalis

Jonston, Jan

Amstelodami, 1661

Thaumato-graphiae naturalis classis secunda. in qua elementorum
admiranda

urn:nbn:de:bsz:31-97032

THAUMATO-
GRAPHIÆ
NATURALIS
CLASSIS SECUNDA.
IN QUA
ELEMENTORUM
ADMIRANDA.

*Quid præcipuum in rebus humanis est? Non clas-
sibus maria compleſſe, nec in rubri maris lit-
tore ſigna fixiſſe, nec deſiciente terra ad alio-
rum injurias erraſſe in oceano ignota quaren-
tem: ſed animo omne vidiſſe, & quâ nulla eſt
major victoria, vitia domuiſſe. Seneca, na-
tur. quæſt. l. 3. præf.*

SYL-

S Y
CA

Caput I.
Articulus
igniam
2. De igne
3. De igne
4. De or-
nei.
5. De m-
dura
extin-
Cap. II.
Artic. I.
region-
2. De i-
3. De P-
4. De at-
gerati-
que a-
Cap. II.
Artic. I.
quant-
2. De A-
3. De aqu-
mis &
tatione
4. De i-
curſu.
5. De m-
tatu &
aqui.
6. De nonna

S Y L L A B U S
CAPITUM ET ARTI-
CULORUM

CLASSIS SECVNDÆ.

Caput I. De Igne.

Atticulus I. De mirabili
ignium ortu.

2. De ignibus in aquis.

3. De ignibus subterraneis

4. De ortu ignis subterra-
nei.

5. De miraculis ignium in
duratione, ustione, &
extinctione.

Cap. II. De Aere.

Attic. I. De tribus aeris
regionibus.

2. De infectione aeris.

3. De Pestilentia.

4. De attractione, refri-
geratione, penetratione-
que aeris.

Cap. III. De Aqua.

Attic. I. De aquarum
quantitate & colore.

2. De Aquarum sapore.

3. De aquarum odore, pri-
mis & secundis quali-
tatibus.

4. De vario aquarum de-
cursu.

5. De mutatione quanti-
tatis & qualitatum in
aquis.

6. De nonnullis aliis aqua-

rum admirandis.

7. De nonnullis aquarum
inundationibus, & de
diluvio.

Cap. IV. De Fontium o-
rigine.

Cap. V. De Thermis.

Cap. VI. De Mari.

Attic. I. De divisione &
nominibus maris.

2. De navigatione maris.

3. De profunditate, conge-
latione, coloribusque
maris.

4. De maris salsedine.

5. De maris reciproca-
tione.

Cap. VII. De Terra.

Attic. I. De novo orbe.

2. De quarundam terra-
rum miraculis.

Cap. VIII. De Insulis.

Attic. I. De ortu & inte-
ritu Insularum.

2. De quarundam Insula-
rum miraculis.

Cap. IX. De Montibus.

Att. I. De montium quan-
titate & qualitate.

2. De Aetna & Hecla
montibus.

AD-

ADMIRANDA ELEMENTORUM.

CAPUT I.

DE IGNE.

ARTICULUS I.

De mirabili ignium ortu.

Gnotus antiquis per multa tempora ignis
 fuit, illos præsertim si attendas, qui in ex-
 trema Ægypti ora ad Oceanum suas po-
 suere sedes. *Plin. in historia naturali, lib.*
16. c. 40. Ab Eudoxo allatus adeo pla-
 cuit, ut sinu excipere voluerint. Haud ignotum no-
 bis est, ESSE. Ejus varietas tanta est, & tam multi-
 plex, ut ordinem fere, dum traditur, nesciat. A se o-
 riri scribit *Plinius*. Chalybs chalybi attritus ignem ge-
 nerat. Lapides, quos vocamus vivos, inquit idem,
 clavo aut lapide percussi scintillas edunt. Idcirco La-
 pones matrimonii fœdera igni ac silice auspantur.
Scalig. exerc. 16. f. 1. Ignis enim vitæ author illis, silex
 æternus in quo nunquam marcescet thesaurus. Frustra
 id in fragili tentaveris. Nam frusto abeunte abit ober,
 quo aër eliciendus erat. Haud vanus in attritione ligno-
 rum conatus. Indi id faciunt. Ligna enim quædam ut
 hæreant, componunt, inter utrumque aliud interpo-
 nunt, motu celerrimo velut terebellum vertunt, ig-
 nem sic excutiunt. *Ovetan. lib. 6. c. 5.* Apuli ferulam
 funiculis obvolvunt, eosdem celerrimè trahunt, re-
 trahuntque; ex motu accenditur. *Maiolus colloq. 22.*
 Fecere idem Vestales æterno extincto igne, Festo si
 credimus. In Nymphæo exit è petra flamma, quæ
 pluviis accenditur; non cerni addidit *Aristoteles in ad-
 mirandis*; sed si oleum affundatur continuo flam-
 mam assurgere. Reperitur etiam apud authores in a-
 gro Sabino, & Sidicino unctum flagrare lapidem.
Plin.

Plin. lib. 2. c. 107. Subjectis Ariciæ atvis, si carbo deciderit, ardere terram. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere. Exit & ad aquas Scantias, & quidem invalida cum transit, nec longè in alia materia durans flamma. Emicat & ad Allobrogum Gratianopolin, cum baculo sculpirur, ad fontem ardentem, è qua stramen accendi possit. *Dalechamp. ad l. c.* Montis Chimeræ ignis aqua accenditur. *Plin. l. 2. c. 106.* Orbem vitreum plenum aquæ, in Sole si tenueris, de lumine, quod ab aqua resulget, ignis excitatur, etiam in durissimo frigore. *Lactant. de ira Dei c. 10.* Oritur interdum & in ædificiis tam subitus, ut prodigiosus putetur; salsedini & salinitro, quod vetustis murorum adhæret parietibus, adscribit *Cardanus lib. 10. de Variet. c. 49.* Quod de Maxima Virginis Æmilie discipula refert. *Valerius lib. 1. c. 1.* quod ea Vestam adorante, cum Carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, extinctus emicuerit ignis; de raso muto veteri, accendere potuisse, cineribus solum calidis, scribit. Sacros si scruteris libros, miram & in his ignium inuenies originem, *1. Reg. c. 18.* Elias cum sacrificaret ignem de cælo deduxit, qui sacrificium, ligna, lapides, pulverem absumpsit & aquam. In libro *Iudicum c. 6.* cum Gedeon iussu Angeli carnes & panem supra petram posuisset, thursque desuper fudisset, ascendit ignis de petra qui ista consumpsit.

ARTICULUS II.

De ignibus in aquis.

IN aquis visos ignes, si Historiæ credendum certissimum est. Thrasimenum lacum arsisse totum, *Plinius lib. 2. c. 107.* author est. Mare incendium passum *Liv. lib. 33.* Alarico Italiam vastante, & Iohanne Chrysostomo à sede sua pulso, cum terræ motus invasissent, ignis de cælo delapsus, visus est à vento in mare abjectus, ex quo arsit, tandem extinctus est. *Niceph. l. 13. c. 36.* Inter campos Babylonie flagrat quæ-

NDA
RUM
I.
N E.
I.
ORU.

Alta tempora igni
ccendans, qui in co
Oceanum suas po
teria naturali, lib
allatus adeo pla
ad ignotum no
st, & tam multi
nesciat. A se o
atritus ignem go
s, inquit idem
ant. Idcirco La
dice suspicantur
e author illis, sicut
thelaurus. Frustr
ibeunte abire ober
n attritione ligno
enim quædam u
que aliud interpo
illum vertunt,
e. e. Apuli ferunt
trime trabant, no
Maitius collig. 22.
ncho igne, Felix
petra flammæ, qui
idit Aristotelis in ad
neut continuo thra
a apud auctores
um flagrate lapide
Pis

quædam piscina, jugeri magnitudine. *Plin. lib. 2. c. 106.* Lapis in lacum prope Denstadium Thuringiæ injectus, dum in profundum delabitur ardentis telluræ se fert speciem. *Agric. l. 4. de nat. affluent. c. 22.* In Comagenes urbe Samosata stagnum est limum emittens flagrantem. *Plin. l. 2. c. 104.* Pofidonius tradit, sua ætate circa solstitium æstivum, prima luce inter Hieram, & Evonymum mare conspectum fuisse ad portentosam elatum altitudinem, atque aliquandiu sic constitisse, continenti flatu exaltatum, tandem subsedisse. Multis post diebus limum apparuisse, qui superficiei aquæ innataret, multis quoque locis, flammam erupisse, & fumos, & fulgines; limum eum tandem concrevisse, & molaribus lapidibus massas concretas similes fuisse. Addit *Iulius Obsequens* piscium vim magnam dispersisse, quos Liparentes avidius epulis adpetentes, contaminatione ventris consumpti fuere, ita ut novâ pestilentia vastarentur Insulæ. *Strabo lib. 6.* Inter Theram & Therasiam, quæ sunt in Cycladibus, ex mari exire flammæ per dies quatuor tantæ ut ipsum ferretet, & videretur ardere. Cumque sensim intumisset, ex massis quæ ferri habent speciem ejectis nata est insula, quæ Hiera, & Automate nominatur, nunc Vulcanellus, tenuissimo Euripo à Vulcanello recedit. *Plin. l. 2. c. 87.*

ARTICULUS III.

De ignibus subterraneis.

Dixi ignem in aquis etiam esse; jam de terra demonstirabo, & intra ejus reperiri recessus ostendam. Claudio Nerone Cæsare ignis ex terra ortus est, in terra oppidi Vbiorum, qui arva, villas vicos exulsiit qui, quoniam materia erat bituminosa, neque pluvis, nec fluvialibus aquis nec alio quovis humore restingui poterat, faxis & vestibus usû pollutis oppressus. In Misena Regione Germaniæ mons Carbonum semper ardet, in superficie decidentibus paulatim fossis; quas si quis intueatur, fornaces ardentes esse apparent.

Mate-

Materiam non prorsus admotam, sed ex intervallo quatuor pedum distantem ignis accendit. *Agricol. de natur. effluent. ex terra.* Vesuvius etiam mons in Campania ignem alit, at sit Tito Vespasiano, & Flavio Domitiano VII. Coss. Rupto vertice primum saxa ejaculatus est; post tantas flammam, ut duo oppida Herculaneum, & Pompeji conflagrarent, tam densos fumos, ut lumen Solis obscurarent; postremo, tam densum efflavit cinerem, ut tanquamnix vicinam Regionem tegeret, quem vis ventorum in Africam, Aegyptum, Syriam projecisse dicitur. *Dion. Cass. in Hist. Hec.* Hoc incendium cum contempleretur senior Plinius, (*Junior in Epistola ad Tacitum*) fumus adeo obstruxit asperam ejus arteriam, ut animi interclusione suffocaretur. Mons etiam modernus in Campania spiraculis plenus, ab eo tempore quo enatus est, intus flagrat & fremit, fumumque multis in locis emittit, in quibus etiam rivulos calidissimos; in radice montis litus fumat, calet arena, æstuat mare. *Agric. l. c. Ibidem* multæ sunt fossæ arena contactæ, in quas aliqui omnia incautè lustrantes, deciderunt & submersi sunt. Hæc in Europa.

Haud pauciora ignis in India incendia; In Mexicani Regni provincia Ciapotulan, mons quidam eructat lapides, non minore amplitudine, quam sunt domus ipsæ, eructati flammam retinent; ardere, videntur, & cum fragore disjiciuntur. *Petrus Alvarad. ad Cortesum.* In Provincia Quahutemallan ejusdem orbis duo montes sibi ad duas leucas proximi, ignem vomunt ac tremunt. *Petrus Hispalens. p. 5. c. 23.* In Peruaco quoque ex monte Nanavata ignis vomitur pluribus spiraculis: ex uno verò aqua fervens fluit, è qua sal conficitur. In eodem Peruaco in vico Molahalo ignis vomitur, diebusque pluribus cinis eructatur; pluribus etiam oppidis oppressis. lavæ majoti proxima est Insula, in cujus mediterraneis perpetuus ignis ardet. *Odoard. Barbosa.* In Insula del Moro eructatur fremitu tanto ignis, ut maximarum bombardarum crepitibus adæquetur tanta cum caligine, ut nocti comparetur. Cine-

Cinerum quoque tanta copia, ut pondere domus collapsæ sint, arbores in triennium detruncatis ramis, steriles factæ fuerint, cineribus omnia peruia, enecata animantia fame ac tæbe, aquæ etiam suaves in amaras sint versæ. *Diaz, Iesuita.* Sunt verò etiam occulti ignes ibi nimirum, ubi calidæ, tepidæ, vel acerosæ effluunt, aut ubi exhalationes erumpunt sive salutares, sive noxiæ, ubi præterea loca videntur adusta. *Strab. in Geograph.* In Asia regio est, quæ adusta dicitur, longa stadia quingenta, lata 50. sive ea Misia, sive Meonia nominanda, inquit *Strabo.* Hæc nullam habet arborem, præter vitem exustum vinum ferentem, ita elegans, ut nulli laudatorum cedat. Nec existimes in una tantum morari illos ignes angustia, pertingunt certè per longa spacia sub terris. *Agricol. lib. 4. de nat. effl. c. 24.* in Campania ex Cumis per Bajanium, Puteolanum, Neapolitanum; Ex Campania etiam perungere videntur ad Insulas, Ænariam, Vulcanias &c. Hinc scitè Pindarus finxit Typhonem Gigantem, fulmine incensum sub his locis humatum jacere.

ARTICULUS IV.

De ortu ignis subterranei.

PLacet jam ortum horum ignium inquirere, quidque sit quod eos accendat & alat. Fabulosa de Ætna (de hac plenius cap. 4) tradunt Poëtæ. *Hyginus μυθολογ. cap. 152.* Tartarus ex terra procreavit Typhonem immansi magnitudine, specieque portentosa, cui centum capita Draconum ex humeris enata erant. Hic Iovem provocavit, si vellet secum de regno certare. Ille fulmine ardenti pectus ejus percussit, & quum flagraret, montem Ætnam, qui est in Sicilia, super eum imposuit. ex eo adhuc ardere dicitur. *Isidorus lib. 14. c. 8.* Sulphuri attribuit, quod agitatione ventorum accendatur. *Iustinus*, aquis ali asserit. De Hecla refert *Bleskenius*, quo igne quæve materia ardeat, ignorari; cum verò per totam Islandiam sulphur effodiatur, sulphuream matere-

materiam aliquando ibi accensam videri. Haud longe ab Hecla sunt sulphuris fodinæ, inquit *Bertius*, in Islandia. Nobis certum nutrimentum igni suppetere subterraneo, illudque tale quod in aqua etiam ardeat. In montibus enim hisce sic aquarum à scriptoribus mentio, & nos ostendimus in mari quondam arsisse; *Lydiat. verò l. de origine fontium*, valentissimum in maris gurgicibus ignem repetiri existimat, idque terræ motu ostendit. Non potest igitur fomes ejus esse arida & similis terræ, quam *Dorsam* dicimus. Etenim ea cito, & igni consumitur, & aqua restinguitur. Nec *Marga*, quia hæc non atdet nisi sulphurata, & bituminosa. Sulphur ardet quidem, sed non minus aqua cito extinguitur. Bitumen Ergo. Et certe hoc primum subiectum esse videtur. Nymphæi crateri fontes subesse scribit *Strabo*; aquis bitumine scatenibus ardere apponit. *Plinius lib. 2. cap. 106.* Bitumen ardens ad Heclam Islandiæ montem emittit ignem, qui consumit aquam. Lapidés rivorum & arenæ ad Hephæstios Lyciæ montes ardent, & bituminosi sunt. Naphtæ magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecunque visam. *Plinius lib. 6.* Bitumen igitur pabulum ignium existimemus. Accenduntur verò à spiritu ignito, is ignescit, cum ipsum frigus vel exprimit, tanquam nubes fulgura elidunt, vel in locorum angustias impellit, per quas se torquens, exitumque quaerens, ipso conflictu exardescit, atque inflammatur. *Agric. lib. cit.*

ARTICULUS V.

*De miraculis Ignium in duratione, usione,
& extinctione.*

Ignes quidam sunt perpetui. Asbestos lapis semel accensus extinguere non potest, ideoque in fanis idolorum & sepulchris collocatum scriptores memorant. *Solinus cap. 12.* Erutum quondam sepulchrum, in quo candela supra millesimum quingentesimum annum

num ardebat, tacta inter admotas manus in tenuissimum abiit pulverem. *Vives ad lib. 2. 1. de Civitate Dei.* Visi à Vive Parisiis Lichni, qui semel accensi, nunquam absumti sunt. In Britannia Minervæ delubrum perpetuum ignem habuit, ubi tabuisset, in globos saxeos conversus est. *Solinus c. 2. 4. Polyhist.* Idem de ligno quodam juxta Vrabam in novo orbe traditum. Sunt & quidam ignes, qui non urunt, sive simpliciter, sive in certa materia, sive miraculosè. In Pythecufis, inquit *Aristoteles admir. 3. 5.* est fervens & calidus ignis, qui non comburit, viret æternum aquas Scantias contegens fraxinus. *Plin. l. 2. c. 107.* In Puteolano monte sulphureo ignis est manans, qui neque oleo, neque cera, aut quolibet pingui, neque sulphure quidem accenditur, aut augetur, neque aqua restinguitur, aut accenditur, stupam injectam non adurit, nihil denique ex eo accendi potest luminis. *Maiolus colloq. 2. 2.* non ignem, sed igneam existimat aquam. Prope Pararam Lyciæ, flamma in campo ejicitur; sentis ardorem manus si admoves, adustionem nunquam experieris. Aëris circumambientis frigidi, & humidi, partes id facere dicuntur, qui ipsum ignem propter raritatem cum ingrediantur, infringunt ustionem. Confecta ex quodam lini genere mantilia, non comburuntur, sordibus infecta non lavantur, sed in ignem missa poliuntur. *Lemnius in lib. 2. de occult. c. 12.* Nascitur id in desertis Indiæ genus, in quibus aëtis ambientis qualitas, & soli conditio talem stirpibus inserit naturam, ut fingi texique in lintea possint. Ligna, & tabulata alumine, addo & ovis illa, non ardescunt. *Plin. lib. 29. c. 3.* Nec postes viridi imbuti colore, modo durior ipsis obducatur crusta, atque alumen, plumbique albi cines copiosè pigmentis commisceantur. Densum quia & durum lignum redditur ignis non penetrat. Hinc *Sylla* turrim quandam ligneam alumine oblitam exurere non potuit. *C. Casar.* Castello circa Padum ex Larina constructo materia ignem admovit, non exussit. *Vitruv. l. 2. c. 9.* Non solum enim à carie immunis larix est, sed ne in carbones quidem resolvitur. Compacta

palla in cau
Pyrie in ce
ignis potuit
ffionem i
Salamandra
nio credim
ffiammas aq
Scribit cam
midæ & fri
ractu aliqua
ratio figur
minatur;
tenues ad
eorum. 10.
de medic
integer.
caulum E
confecti,
extra acce
Quid pue
morat Ev
urbe L
enim cur
permans
ria proxi
de ustio
gir quid
Chimera
saxis &
Geldren
mus, ard
humana
Fulgosi
Tritenhe
recensente
Bartholom
terna, quo
ciari quat
sicit, Flor

pasta in causa durities. *Lemn. l. c.* Quid dicemus de
Pyrrho in cuius majorem dextri pedis articulum nil
 ignis potuit; Quid de *Zwinglio*, cuius cor post exu-
 sionem illaesus inventum est. *Thuan. lib. 1. Hist.*
Salamandra in mediis flammis vivit incolumis, si *Pli-
 nio* credimus; & *ahani fundus*, in quo inter medias
 flammæ aqua fervet, frigescit, ignescunt ipsa latera.
Scribit tamen Dioscorides lib. 2. c. 52. illam cum hu-
 midæ & frigidæ naturæ sit, suo prunas restinguere at-
 ractu aliquandiu, tandem & aduri, & consumi. Hujus
 ratio figura ignis est. In Pyramidem ascendit, & cacu-
 minatur; & tenues partes primæ ascendunt, minus
 tenues ad latera diffunduntur. *Keckerm. diss. 4. Phys.
 coroll. 10.* Sunt & in sacris exempla. In flamma ignis
 de medio rubi apparuit *Mos Dominus*, mansit rubus
 integer. *Exodi cap. 3.* Curru & equis igneis sublati in
 cælum *Elias*. Tres pueri in fornacem *Babylonicam*
 conjeci, ne capillum quidem amiserunt; extincti, qui
 extra accessere propius in adiect. ad cap. 3. *Danielis.*
 Quid puerulo *Ebræo* *Constantinopoli* acciderit, me-
 morat *Evagrius*. Non prætereundem tamen quod in
 urbe *Laudunensi* in muliere quadam contigit. Hæc
 enim cum homicidii rea in ignem missa esset, illæsa
 permansit, & abducta paucis exactis dieb. obiit. *Histo-
 ria* proximè à *Sigeberto Gemblacensi* recensetur. Hæc
 de ultione, jam de extinctione. Ex *Hecla* monte emer-
 git quidam ignis, qui stupa extinguitur; qui ex monte
Chimera fœno aut terra; apud *Coloniâ* *Vbiorum*
saxis & pannis. Cum verò *Carolus Dux Burgundiæ*
Geldrensem occupasset civitatem: incensa erat hu-
 mus, ardebant herbæ & radices, incendium nulla ope
 humana extingui poterat, in *Burgundiam* penetravit.
Fulgosus lib. 1. Addere his placuit etiam *Chymica* illa
Tritenheimii artificia, quibus ignes æternos procuravit,
 recensente quodam *anonymo* in aureo vellere, nomine
Bartholomæi Korndorferi. Sunt autem duo lumina æ-
 terna, quorum prius miscet Sulphuris, & *Aluminis* cal-
 cinati quaternas uncias, & in sublime actis flores consi-
 ficat. Florum sextantem cum semuncia jungit, *Boraci*
 Crytalli-

Crystallino Veneto unciali, inque concha vitrea contritis, affundit spiritum vini quater destillatum, & facta digestionem abstracto illo, novum reponit, idque repetit bis, ter, vel quater, donec sulphur in ærea lamina candelæ facta sine fumo, instat cæræ fluat. Hoc pabulum est. Postea adornandum est & Ellychnium hac arte. Asbesti lapidis filamenta longitudine fere digiti auricularis, crassitie verò media colligantur serico albo. Factum inde Ellychnium in vitro veneto sulphure, seu alimento prius purgato conspergitur, tumulaturque, & in arena calente horis 24. decoquitur, ebulliente semper sulphure. Inunctum delibutumque sic Ellychnium, disponitur in concha vitrea, ut emineat paululum: aggeritur sulphur præparatum, concha in arenam calentem infertur, ut liquecat sulphur, & comprehendat Ellychnium. Tunc hoc incensum ardet, ugi flammâ. Poteris lampadem quolibet loco reponere. Hic est ignis æternus prior. Posterior ita habet. Salis tostæ librà affunde acetur ex vino forte; Abstrahæ usque ad consistentiam olei; Redde novum, macera, destilla ut ante, idque quater: In aceto hoc infunde vitri antimonii subtilissimè lævigati libram. Repone infusionem in cinerem calidum horis sex, clauso vase, ut extrahatur tinctura rubicunda. Effuso aceto isto, submitte aliud, atque iterum extrahe, laborem repetens, donec tota rubedo resoluta, & extracta. Coagula extractiones, usque ad olei consistentiam, quam in balneo rectificata ad puritatem. Cape deinde pulverem antimonii, ex quo rubedo extracta est, & in minutissimum pollinem redige, cui in vitrum injecto infunde oleum rectificatum: abstrahæ & redde septies, donec corpus devoret totum suum oleum, fiatque siccum. Hæc extrahe per vini spiritum, toties mutatum, donec essentia tota exierit. Menstrua collecta in phiala Veneta, inducta papyro quintuplici, destilla, ut spiritu exeunte, in fundo maneat oleum incombustile, cuius usus est cum Ellychnio ut sulphuris, de quo ante.

R Egiōne
ita frigi
pore canici
congelata
notem tu
petuo tan
horridum
reparant c
Augusto m
sæviente.
ibi esse æt
tendam si
æ. ex a
Olympii
rum syder
tas eo def
ex histori
tam altos
habebant au
rum, lib. 6
Et in in
mentissim
dum que
dimus insu
Cardanus in
renia conse
id vix exemp
nitas nauza
flant, quan
ta nobis præ

CAPUT II.
DE AERE.

ARTICULUS I.

De tribus aëris regionibus.

Regiones tres constituunt Physici, quatum media ita frigida est, ut periculum sit, ne milvus qui tempore caniculæ à meridie ad vesperam ibi degere solet, congelescat, vel saltem membra ejus rigeant, si diuturniorem traxerit moram. Et certè in ipsis Alpibus perpetuo tanta nix est, ut etiam æstivis mensibus iter sit horridum. Qui montium Baldi in agro Veronensi perreperunt cacumina, non minus in illis frigus Iulio & Augusto mensibus experti sunt, quam maxima bruma sæviante. *Aldrov. Ornith. lib. 5. c. 15.* Tam tenuem ibi esse aërem quidam existimant, ut ad vitam sustinendam sit ineptus. *Augustinus de Genesi ad liter. l. 13. c. 2.* ex aliorum relatu refert, quod qui verticem montis Olympii vel sacrificiorum gratia, vel contemplandorum syderum causa conscendunt, spongas aqua imbutas eo deferant, ut ex iis spiritum retrahere possint. At ex historia diluvii, & aliis animadverti potest, montes tam altos esse, ut emineant ex nubibus, & nihilominus habeant auram vitæ commodam. *Libavius de orig. rerum, lib. 6.*

Est in insula Zelainica mons altissimus, in vertice amoenissimus. In Arabia Felice mons summus, oppidum quoque habet in summitate. Vires aëris si attendimus insignes sunt, de quibus passim apud Physicos. Cardanus inclusum corrumpere animalia, animâ carentia conservare asseruit; liberum è contra. Verum id vix exempla concedunt. In Lusitanorum navigationibus nauæ aliquot sub æquinoctiali pene animam efflarunt, quanquam medio in Oceano liberrimo cælo. Et nobis præsentibus, inquit *Scaliger exerc. 3. 1.* Itali qui

quidam *Lipsiæ* in vaporariis deliquium animi passi sunt: & de Cocali Regis necatione meminisse potes ex historiis. Triticum in fitis stipatum, non corrumpitur, & in horreis conclusis vitiatur; apertis fenestris, nil nocet ei.

ARTICULUS II.

De infectione aëris.

Non semper aër in suis permanet qualitatibus, inficitur aliquando noxiis. Ex Peruana Provincia in Chilam per montana tendentibus aura occurrit mortifera, antequam satis viatores sentiant, & sicut poma ab arbore, sic interdum extremitates absque ulla defluunt putredine. *Libavius de origine rerum.* In Monte Peruano Pariacacca aër singularis existens, vitæ ascendentibus parit desperationem. Excitat vomitum tam vehementem, ut sanguis sequatur. Magis adfigit à mati ascendentes, nec homines tantum, sed & bestiarum expositarum injuria dicuntur. Locus fertur altissimus & niviosissimus in mundo, tribusque aut quatuor horis per illum transitur. In Chilensibus montanis puer se in triduum sustentasse dicitur, latitando post ingentia cadavera, ut aliquomodo ab allapsu flatuum pestiferorum esset tutus. In libello *de causis elementorum propriis* scribitur ventum quandam interfecisse gentes in Hadramot. Idem narrat tempore Philippi Regis Macedonum accidisse, ut in via quadam inter duos montes, certa hora, quicumque eques transisset, concideret moribundus. causa ignota, idque passi sunt etiam pedites, donec Socrates quidam altè erecto speculo chalybeato, in utroque monte conspexit duos Dracones contra se mutuo exhalantes pestilentem spiritum; cuius vi quicquid interceptum esset, moreretur. *Libav. l.cit.* Causa verò hujus afflictionis vera est, mineralium aër, nitrosus aliisque metallicis refertus spiritibus. Talis deprehenditur in anticis aliquibus Hungariæ & Sueciæ, scimusque halinitrum vulgare

vulgare plurimos complecti spiritus. Itaque & impetuose adhibitis movetur ignibus, & aquis insecutum, non parum refrigerat. Quod verò corpora non putrescunt, frigori id adscribitur, sed tribui potest spiritibus frigotis ex crasi, quales sunt in Fulminibus nonnullis. Nam & ab his enecta animalium corpora non facile corrumpuntur, durantque diu nisi superveniat causa potentior, illamque expellat. Anno M. DC. XXIV. mense Majo tam maligna aura arbores aspiravit, ut unica die plurib. in locis earum exsiccaret folia. Decidete in Julio, & arborum cortices tam flavi redditi, ac si auripigmento conspersi fuissent. *Sennert. l. 3. pract. part. 2. s. 2. c. 7.*

ARTICULUS III.

De Pestilentia.

EX infectione aëris oritur pestilentia, quæ diversarum constitutionum respectu diversimodè etiam se habet. Locris & Crotone nunquam fuisse annotatum est. *Plin. lib. 2. c. 96.* Sic & in illa Æthiopiæ parte, quæ accollit fluvium Nigrum; In Mauritania vastat omnia. Tholozæ aliquando, & in Provincia tam diu duravit, ut septennium perseveraret. In Septentrionales populos tam sæpe & adeò debacchatur, ut aliquando agros integros exhauriat colonis. *Scaliger exerc. 3. 2.* Observatum in meridionalibus partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire, nec unquam fere aliter nisi hyeme, nec ut ternos excedat menses. Anno 1374 per universam Galliam & Germaniam grassata, tertiam penè humani generis partem extinxit. *Annal. Francia.* Anno 1400. Florentiæ 30000 paucis diebus abstulit. *Quercet. in Alexicaco. 4.* Anno 1453 Erphordiæ 28000 abstulit. *Michael Saxo in vita Friderici III. Imper.* Mediolani anno 1524 tantopere seviit, ut panis recens per noctem aëri expositus non solum mucidus evaserit, sed totus scatuerit vermiculis, bene valentes intra sex aut octo moriebantur horas. *Carda-*

nus de rerum varietate. lib. 8. cap. 45. Anno verò 1500 triginta millia Londini absumsit Constantinopoli aliquando trecenta millia; totidem in civitatibus Vandalicis per solum autumnum. Tempore Petrarchæ tam valida Italiæ incubuit, ut ex mille hominibus, vix decem supervissent. *Asted. in Chronol.* Quod verò pestilentia actio varia, in climate hoc vel illo, animalium speciebus, & hominum individuis; id ex causarum agentium robore, & patientium sit dispositione. *Foresi. l. 6. obs. de Febre.* Si causa agens ex terræ aut aquæ squalore non valida fuerit, ex brutis malè duntaxat afficit ea, quæ secundum dispositionem tali veneno similem parata sint. Si verò validior fuerit, in speciem humanam grassabitur, ita tamen ut ex se nec regionem, nec civitatem, nec pagum, nec oppidum transfuratur sit. Hæc enim uno duntaxat loco homines corripit. Si verò agens ex superiori causa, aut ab inferiore polluto aëre ortum habuerit, genus tantum humanum inquinabitur. Si autem à superiore & inferiore simul contigerit, tum omnium animantium species peste corripipi possunt: attamen secundum eorum corporum dispositionem.

ARTICULUS IV.

De attractione, refrigeratione, penetrationeque aëris.

VITÆ humanæ aërem inservire, vix aliquem puto, qui nesciat. Arteriæ quippe venosæ rami ex universis pulmonibus sanguinem imbibunt, per venam arteriosam ad eos delatum, inque iis subtiliorem redditum. Hic per os attractus permiscetur (*ex vulgari sententia*) sanguini, hæcque miscella ad sinistrum cordis defertur ventriculum, spirituosus sanguis futura. *Ludovic. du Gardin Anatom. c. 40.* At confertim attractus suffocat. *Zovinger. Physiol. l. 2. c. 23.* Candelæ quippe ardenti in libero aëre, si vinum circumdæsupernè, extinguitur, quoniam aërem lateralem præparatum

tatum interpe
doctum infer
renicam, te
dum allat
tatem totis
rum id tima
lia omnia
concoctum
gat eundem
sum aërem,
in caltem o
arcollete, i
2. c. 25. A
ciem vel
rationem.
curum diti
nie & Lute
niones & l
tione hosti
mores liqu
lia. 10. Ch
dis; copia
tur; si mix
salicium o
incinctis,
tantur, si
si ex pills
cto corios
fragantes p
Medic. c. 18

D

De nq

Tantum de

tatum interpositu vini non attrahit, & crudum & incoctum inferne attrahere nequit. Vim ejus diaphoreticam, vel exemplum ovi ostendit. In eo recente dum assatur, spiritus subtilis per medium exudat corticem rotis instat. Quid in corpore humano? Plerum id rimatum, vel levi actum faciet calore. Alias omnia replet & penetrat, permeat laterem, & concoctum ibi inflat calcem, ut mole aucta frangat eundem. Videmus per lateris cocti poros ingresum aërem, lapillum, qui per incuriam illic latuit & in calcem conversus est, imprægnare, inque molem attollere, ita ut later rumpatur. *Zwinger. Phys. lib. 2. c. 25.* Ad hæc, observatione conclusum certâ, facilem vel difficilem, vulnere, ratione aëris, curationem. In locis palustribus ulcera capitis celeriter, curum difficulter curantur. Hinc *levia* capitis Bononiæ & Lutetiæ vulnera, lethalia tibearum apud Avinionem & Romæ. Ibi aër frigidus cerebro constitutione hostis; hic major ambientis fervor, quo humores liquefacti, magis deorsum tendunt. *Pareus lib. 10. Chirurg. c. 8.* Refrigerari novem potest modis; copiâ ac frequentia, flabello si novus apponitur; si nix & aqua circa lequas, *Copulatus* de ac salicem obducti, vel linteis aceto & aqua rosata intinctis, si irroratur atea, & fontes in cubili parantur, si lecti ex Avicenna super foveam aquarum, si ex pilis Camelorum iidem, vel ex linteis substracto coriosi, conspersus lectus herbis, si denique fragrantibus prope lectum fructus positi. *Heurn. lib. 2. Medic. c. 18.*

CAPUT III.

DE AQUA.

ARTICULUS I.

De aquarum quantitate, & colore.

Tantum de aëre; sequitur elementum aquæ, & inter

ter consideranda quantitas primò & color. Iuxta urbem Simqui in regione magni Cham, flumen Quian per decem millia passuum patet, ducentas alluit urbes, & longitudo ei tanta, ut centum diebus enavigari nequeat. In portu illius urbis, quinquaginta millia navium se numerasse scribit *Polus*. Nivibus liquatis ingens & Duina in Moscovia fluvius, toto die celeri nequit trajici navigio, latera ad 50 passuum extendit millia. *Iovius* Genebaræ lacus, Ianuarium Lusitani dicunt. *Thuan. histor. lib. 16.* tantæ sub ipso Capricorno amplitudinis, ut scripserint, qui eò appulerunt, totius orbis navibus commodam stationem præbere posse. In Tepeaca Mexicani regni Provincia, in summitate montis lacus est à summis ripis ad aquarum superficiem quinquaginta Orgyas depressus. Nullos pisces aut quodvis aliud animal nutrit, nec hyberno pluvioque tempore augetur, nec æstate minuitur. Altitudinis est incompetæ, ita ut flumen subtus fluere opinentur, quod decem ab hoc Leucis in pianicie erumpat. *De Laet l. 5. Amer. cap. 17.* Haud longè ab eodistat & alter, qui vehementiori agitatur vento, fluctus haud secus ac mare attollit. Colores quod atinet, variis variis. Læcis dilutus est Danubius, quæ Noricum & Vindeliciam à Germania dividit. *Agricola in lib. de natur. effluent.* Aquæ Mæni, maximè ubi per Francos delapsus Rheno accipitur, flavescunt. Telephi juxta Paratas fons turbidus, cum cruore miscetur. In Æthiopia rubræ sunt; vertitur in furorem quisquis biberit. Nausolæ in Carpatho monte ex veteri quodam cuniculo effluentes, virescunt; Ilzæ, qui ex Bohemicis profusus montibus, in Danubium influit, nigra.

ARTICULUS II.

De aquarum sapore.

HAud minor aquarum in saporibus varietas. Dulcescunt quædam, vini quædam referunt gustum: *salsæ,*

læsis, aluminosæ
ces Elii & C
bibere, & in
lacte calid
bus. *Panjan*
porandi grat
maris Adriat
fontes omne
lento ungu
falsedine inf
ta rivulus E
Ponti infici
circa Cua
potantem
di prope C
cæ, ebullit
acidula; cu
tonitru imm
tantum fer
veto, circ
teo vase,
porell, vi
ungula.

De

CAlidæ
rigine
olent bitu
Peloponn
jus aqua c
reddebat o
alter ex ma
gustu suavis
chæ elicet,
tus sulphura

falsas, aluminosas, acidas, amaras passim invenies. Dulces Elei & Chocopis fluviorum aquæ Reges Persarum bibere, & in longinquas deportavere terras. Suavior lacte calida Cardiae aqua in Campo, qui vocatur Albus, *Pausanias*. Vinosa juxta Paphlagoniam: hinc potandi gratiâ indigenæ apud eam frequentes. In sinu maris Adriatici ubi vertit ad Aquilejam, septem sunt fontes omnes uno excepto falsi. *Polyb. in hist.* In Miletu unus, cujus fluentis aquæ superiores dulcissimæ; salsedine inferiores tinguntur. *Aristobul. Cassand.* Tanta rivulus Exampeï amaritudinis, ut Hypanim ingens Ponti inficiat flumen. In lacu Alcanio, & quibusdam circa Chalcidæ fontibus, summæ aquæ dulces sunt, potanturque, nitrosæ inferiores. *Plinius in histor.* Acidæ prope Culmam fontes; & quia aqua quamvis frigida, ebullit, insanire videntur. *Agricol. l. cir.* Ibidem acidula; cui furiosæ inditum nomen, quod ebulliens tonitru imitatur boatu. In Cepusio Smolnicii, non tantum ferrum corrodit, sed & vertit in æs; Sygii verò, circa Thessalica Tempe, fluvii, neque in argenteo vase, neque in æneo, neque in ferreo conservari potest, vi sua illa cortodens, erumpit: solâ coërcetus unguâ.

ARTICULUS III.

De aquarum odore, primis & secundis
qualitatibus.

Calidæ quæ absunt à Rhegio Lepidi Amilii oppido, viginti sex passuum millibus tam præstantissimum olent bitumen, ut Camphorâ permixtæ videantur. In Peloponneso puteus ad sacram Dianæ ædem erat, cujus aqua cum bitumine permixta, unguenti Cyziceni reddebat odorem. In Hildeshemio duos fontes sunt: alter ex marmore putridi ovi olente virus effluit, & gustu suavis est; sed si quis jejunos eum bibet, ructus ejicit, marmoris detriti odorem exhalantes: alter sulphuratus pyrium olet pulverem. Hujus aqua

C. 4.

lapi-

lapides in alveo rivuli jacentes, limo obducit, qui deraſus & exſiccatus ſulphur eſt. *Agric. lib. cit.* Arthufa Siciliae fons, ſtato tempore fumum reddere dicitur. Viſebadae in platea fons eſt aquae tam calidae, ut non modo coquat ova, ſed etiam de alitum cute plumas eximat, de ſuilla fetas, ſive immergantur animantes, ſive perfundantur. Ad Cotinthum fontis aquam, qui ex excelſo manat vertice, nive frigidior emerit *Ptolemaus. Comment. lib. 7.* Iuxta littora Cubae eſt fluvius ita perennis ut navigari poſſit, aquae ejus ita fervent, ut contrectati manibus recuſent. *Martyr. ſum. Ind.* Iuxta Provinciam Tapalam ruit tam fervens, ut tranari nequeat. *Ramus. Tom. 3.* Apud Segeſtanos Siciliae Halbeſus in medio flumine ſubita aſtuatione fervet. Pontus flumen intra Medorum, Scytharumque Regionem ſitum; in quo lapides ardentes devolvuntur, ipſum nihilominus frigidum. Hi ſi agitentur, citiſſime extinguntur, aqua irrigati lucidius ſplendent. Iuxta Ethamam denique urbem, fervidum eſt flumen, ſed leproſis ac ulceratis ſalutare. *Leonius.* Quaedam etiam alias ſupernatant aquae. Arſanias vicinum Tigrum ſupernatat, quoties uterque intumefcens extra ripas diſſluit. Penes accipit amnem Eurotam, nec recipit, ſed olei inſtar ſupernatantem brevi ſpatio portatum abdicat. *Plinius hiſtor. natural.*

ARTICULUS IV.

De vario aquarum decurſu.

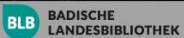
Tradiitur de Pyramo fluvio Cappadociae, qui fontibus in ipſa planitie ſcatentibus oritur, quod ſtatim profundo lateat hiatu, in plurima ſub terra effuſus ſpacia, emergat poſt navigabilis tanto cum impetu, ut ſi quis in hiatum, unde emergit hantam immiſerit, vis ſpiritus renitentis eam ejiciat. *Strabo lib. 12.* Non longe à Pompejopoli in oppido Coricos, in imo ſpecu mirae profunditatis, amnis ingens, ingenti ſe tollit fronte, ubi magnum impetum brevi alveo traxit, iterum demergitur. *Mela lib. 1. c. 6.* Aqua Martia poſt longos

ANDA

s, limo obdacti, quos
Agric. lib. iii. bre
ore fumum reddent
st aqua tam calida
etiam de altum ce
live immerguntur
Ad Cotinethum hinc
ettice, nive frigida
lib. 7. iuxta litem
navigari possit, app
nibus reculas
nciam Tapalam ut
Ramaf. Tom. 3.
in medio fluminis
flumen intra Ma
suum; in quo lap
nihilominus frigi
tinguntur, app
nam denique a
lis ac ulceratis sili
superantane aqua
cat, quoties utereq
eres accipit amne
ostat superantane
ninus hifit. natu

gos excursus ex ultimis Pelignorum montibus, tran
siens Marsium & Fucinum lacum, in specum demer
gitur, tandem in Tiburtina se aperit, 9000 passuum
fornicibus structis in urbem ipsam Romam perducta
est. *Plin. lib. 3. c. 3.* Sabbaticus septimo quoque die
exinaniri consueverat, atque exsiccabatur, sed reliquis
semper aquis oppletus: id autem cessante sacrificio,
cessavit, si *Ioseph. l. 7. c. 24.* credimus. Quidam apud
Bocatum fluvius, quolibet decennio, repentino quodam
motu uno momento prægrandem fragorem ob sa
xorum elisionem emittit, & lapides ipsi declivi per iri
duum fluunt cursu, ter ac quater quotidie, etiam sereno
cælo; at postriduum omnia subsident. Paschali Romæ
sedente Treña fluvius per integrum diem mille passuum
spacia non fluxit, sed perinde quasi alio cursum fluxis
set, eam partem alvei adeo per id intervallum viginti
quatuor horarum spacio deseruit, ut homines ultro
citroque per siccam arenam graderentur. De Hircan
iæ Humibus *Strabo lib. 11.* Sunt mari alta littora
excisus rupibus prominentia. Cum autem flumina ex ipsis
cautum cacuminibus in mare furentia desiliant, ma
ximum inter mare & rupes suo casu spacium præ
terlabuntur, ut sub cadentibus aquis, velut sub fornici
bus exercitus etiam intacti procedere possint. Trochlo
tes in Aquilonari Norvegia tantum fragorem cur
rendo edie, ut ad viginti milliaria exaudiatur. *Olaus
l. 2. cap. 28.* Beca in Livonia tanto lapsu è scopulis
ruit, ut surdos reddat. *Ortel. in Livon.* Tanais à Sey
this longissimo cursu in Mæotidem paludem ruens,
adeo longè latèque eam ampliat, ut prægrandis
mons ab ignaris existimeretur. *Bocatus.* In templo Sa
lomonis hæbebat fons, æstate copiosus, hyeme exi
guus. *Euseb. præpar. Euang. l. 9. cap. 4.* Causam si
queris, à tempore sumitur. Omnia hyeme madent,
oppleti hinc aquis suis, & spiritus defectu, inter
viscera continentur; at æstunt æstate omnia, solis
que fervor penetrat; hinc & in venas congregatio,
& impellente spiritu decursus. Mæander ita sinuosus
est & flexibilis, ut sæpè credatur reverti &c. *Nisus*

IV.
decursu.
ppodocia, quos
bus oritur, quos
arima sub terra
bilis tanto cum
emergit hacten
efficit. *Strabo*
ppido Coricos, in
ingens, ingenti
revi alveo traxit
Aqua Maria post

maximo impetu ex montibus præcipitem in subterraneos meatus ferri, quidam opinantur Leoni Africano falsum. Certum quadraginta diebus ad decimum septimum mensis Iunii crescere, decrescere totidem. A quatum decursus in causa. Cum enim in superiori Æthiopia Maii initio densissime pluat, per integrum Majum & partem Iunii retardantur, priusquam in Ægyptum perveniant. *Leo Africanus lib. 9. descript. Africae.* Incrementum Nilometrium ostendit. Pateus hoc in Nili ripa ex integro lapide, cuius aqua cum Nilo crescit & decrescit pariter. *Strabo l. 17.* Iustum ejus incrementum sedecim cubitorum, minores aquæ non omnia rigant, ampliores detinent tardius recedendæ: ac ut hæc ferendi tempora absument solo madente; ita illæ ferendi tempora solo sicente. Sed hæc de Nilo sufficientiant. Plura vide apud Cl. *Vendelinum*, quem honoris causa nomino.

ARTICULUS V.

De mutatione quantitatis, & qualitatum in aquis.

Magna hæc in aquis varietas, quam protuli, sapientiæ & potentia Divinæ index; non minus mirum, easdem interdum variè mutari. Murari certum. Fons in Tenedo Insula semper à tertiâ noctis hora in sextam ab æstivo solstitio exundat: Alter in Dodone, cui à Iove nomen est, meridie semper deficit, & Padi diebus æstivis velut interquiescentem atrescere reliquit *Plinius*. In Latio Anagninæ fons Tophanus, cum Fucinus lacus glaciatur, siccescit; aliis anni temporibus, magnam aquarum effundit copiam. *Agricol. l. citato passim.* Aquæ lacus Babylonii æstate rubræ sunt. Borylthenis quibusdam anni tempestatibus æruginè tinctæ videntur. Aqua fontis Tungorum subditi effervescens ignibus, rubrum affectat colorem. Amnis in Caria ad templum Neptuni aquæ dulces, falsum induerunt saporem, in Thracia verò imperitante Georgio Despota.

Despota de
rois flavie
na scribit
metalla
libent æt
lyeme ac
fons medi
primam h
fu frigid
tim repe
gis ille pr
diebus, a
ad medi

De

F Vere
illis d
terna si
pleraque
setam b
gutta, t
dem in
ticæ;
que solv
tractu et
runt. Ma
la, Cano
riente So
rum gust
berit; o
prope flu
sensum
sum rati
terra esse
fractura
pluvie flu

Despota dulcis fons molestam suscepit amaritiam: imo totos fluvios mutatos fuisse ad Citheronem, in Bæotia scribit *Theophrastus*. Aquarum, quæ fluunt juxta metalla Pangæi Thraciæ montis, Cotylen atticam perhibent æstate pendere drachmas sexaginta quatuor, hyeme nonaginta sex. In Cyrenaica Provincia Salis fons media nocte fervet, mox sensim tepescit, dein ad primam lucem friget; & quo sol magis atcollitur, eo fit frigidior, adeo ut meridie rigeat: tum rursus paulatim tepescit; dein ad primam noctem calet, ac quo magis ille progreditur, eo fit calidior. Idem fons singulis diebus, ut ad medium diem fit frigidus, ita & dulcis; ut ad mediam noctem calidus, ita amarus.

ARTICULUS VI.

De nonnullis aliis aquarum admirandis.

FVÈRE & præterita, sed majora sequuntur: facile in illis dare causam, missionem, & alia quædam externa si attenderis, difficile hic. Etsi in quibusdam, pleraque tamen occultis dicere venit qualitatibus. Referam breviter. Fontis Gæthici effusæ super terram guttæ, moveri desinunt, ab aëre condensantur; In lapidem in urceis abeunt Cepsianæ; stolidos faciunt Rheticæ; dentes excutiunt intra biennium, compagesque solvunt genuum illæ, quas in Germania maritimo tractu esse scribit *Plinius*. In lapides foraminata vertunt Islandicæ; ligna corticibus saxeis obducunt Albulæ; Canoræ à Zamenisibus in Africa voces: Soractis oriente Sole ferventi similis exundat, pereunt aves, quæ rum gustaverint. Abstemius fit, qui à Clitorio lacu biberit; obliviosus qui è fonte ad Trophonium Deum prope flumen Orchomenon: *Philareb.* hebetudinem sensuum contrahit, qui ex fonte in Cea insula. Causam ratione prioris in bitumen refert *Agricola de reb. è terra effluens. l. 2.* Ut enim, inquit, *pastinaca silvestris semina linteolo involuta, & in vinum posita, utque pulveres florum hermodactyli, quibus Turcæ utuntur*

cum eodem sumti faciunt, ut ocyus & fortius inebriet: ita bituminis aliquod genus aquis permistum inebriare solet. Equi Sibarim potantes sternutamentis agitantur; nigredinem contrahit, quicquid eo aspersum fuerit. Clitumnus Umbriæ potus candidos boves facit, oves Cephisus Bœotiæ; candidiorem, molliorem, ac magis porrectam comam, qui in Cappadocia. In Ponto Astaces campos irrigat, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. Reddunt in Gadaride, calvos homines; pilos, ungues, cornua pecori detrahunt. Reatinis paludibus, unguis jumentorum indurari scribit Cicero. Callidæ ad arcem Novæ domus annulos in eis lavantium argenteos, aureo tingunt colore, reddunt illustriores aureos. Non alit Aniger, qui ex Lapitho Arcadiæ monte defluit, pisces, priusquam recipiat Acidantem, & qui tum ex eo in Anigrum ingrediuntur, non sunt edules, cum in Acidante sint. Pausanias. Lacus Siciliæ Agrigentinus sustinet ea quæ in aquis non natant; Æthiopiæ tam liquidus est, ut folia proximis arboribus decisa, non ferat. In Asphaltite lacu homo manibus pedibusque ligatus non mergitur. Causa nimix salis adscribitur misturæ. Hieronymus Florentinus decoctorem de turri in aquas ligatum præcipitatum, per integram sustentatum noctem vidit: in Hispania lateres ex terra, quæ argentea opera absterguntur formatos, aquis innatasse observavit Posidonius. Cleon & Geon duo in Phrygia fontes fuere; expressit alterius aqua lachrymas; duo in Fortunatis, alterum qui gustarunt, risu solvebantur in mortem: dabat alter remedium affectis. Anauros Thessiæ & Boristhenes nullum halitum, nedum nebulam emittunt. Causam in temperationem multi conferunt, aliunde quærent alii. *Qua parte fluviorum (verba Agricola lib. 2. de efflu. ex terra c. 17) alveis in vado nulla sunt vena & fibra, eâ nullas auris exspirare possunt.* In Cauasi montis nivibus glebæ concresecunt cavæ, bonamque in membrana aquam continent; in iisdem animalia: quarum tunicis ruptis aqua quam complectuntur, bibitur optima. *Stabo in Geograph.* Nilus feminas ita fecundas reddit, ut uno

ut uno utero quaterni & seni gignantur: *Plin. in histor. Alpium* accolae fontis cujusdam aqua gutturosos facit *Lang. l. 1. epist. 43.* In prato verò Rupertino, prope Argentinam fons fuisse pethibebatur, qui bronchocele peperit potatoribus. Hydrargito infecta videtur. Nam hoc cerebro & nervis inimicum, non tantum pituitam ab internis ad caput & colli regerit glandulas: sed etiam congestam in capite ad partes sibi subjectas præcipitat. *Sebirius de Acidul. f. 1. dist. 6. corol. 1. thes. 12.* Sicilia fluvius Diana, qui ad Camerinam fluit, nisi à pudica hauriatur femina, misceri vino nequit. *Solinus cap. 10.* Styx in Arcadia epota illico interficit, omnia penetrat & distumpit, asini tantum cujusdam continetur cornibus: *Seneca lib. 3. natur. cap. 25.* In Nigrum Africae flumen duo influunt fluvii, subrubidus alteri color, subalbus alteri. *Barrens. histor. Dec. 1. l. 3. 6. 8.* Si quis ex utroque biberit, evomere cogitur utrumque; at si quis alterum, diversis intervallis suboritur vomitus; at ubi influxerit uterque in Nigrum, & ex permixtis bibatur, nulla ad vomitum est provocatio. Narva Lithuaniae fluvius est, ejus aquam quam primum serpentes attigerint, edito sibilo refugiunt. *Cromer. descript. Polon. l. 1.* In Ducatu Czartotiensis, quem Illustrissimus patronus meus nunc possidet, est lacus rotundus, adeo injectorum impatiens, ut omnia egerat. Tumulis arenarum tam aptè in circumferentia à natura cinctus est ac si manu artificis aliquando fuisset. Sardiniae in mediterraneis fons, longitudinem & brevitate dierum observat, & juxta hos fluit. In Ferri Insula una ex Canariis nulla est aqua, ardentis ipsa caelo, solo arido, squallentes aestu homines, pecudesque destituit: sed ibi est arbor, cujus species ignota, folia longa, arcta & perpetuo virentia. Eam semper nubecula circumdat, ex qua ita folia humectantur, ut ex ea perpetuo limpidissimus liquor exstillet, quem vasis circa arborem dispositis incolae excipiunt. *Bertijs in descript. Canariarum.* Marinae aquae si sint egelidae, ac tepore inibuta tempestates ante biduum portendant, ventosque impetuosis, *Lemnius de occult. lib. 2. c. 49.*

c. 49. In Anglia prope novum Castrum est lacus Myrtous dictus, cujus pars semper etiam per ætatem concreta, pars ne hyeme quidem glaciatur. *Thuan. in histor.* Syenæ puteus quidam, est æstivi index Solstitii & hæc loca (verba Strabonis lib. 17.) circulo tropico subjecta monstrat, quando in meridie umbilici nullam faciunt umbram. Sed celsio de his.

ARTICULUS VII.

De nonnullis aquarum inundationibus; & de Diluvio universali.

Divini furoris signa diluvia fuere, tantoque majora, quanto & illa acerbior, & mortalium enormior exorbitatio. Maximum illud quod universale dicimus, quod anno Mundi 1656. ad exitum vergente sua sumit initia. Obrutacula in specubus nubium rupta sunt, & ingentes aquarum per quadraginta dies, defluxere globi. Fontes quoque abyssi magnæ diffusæ sunt, ita ut aquæ sesquicentum diebus indefinenter accrescerent, & montes quindecim cubitis transcenderent, editissimos. Postea decreverunt, sed pauxillatim. Nam intra septuaginta demum dies cacumine apparere cœperunt. Novi orbis incolæ à majoribus suis accepisse dicuntur. Peruani tradunt, terras eas omnes aquis mersas latuisse; periisse homines exceptis paucis, qui in lignea se receperunt vasa; veluti naves; ibi commeatu proviso egisse, donec aquæ decreverent & abirent, quod canum collegerunt indicio, quos foras identidem emittebant, & cum madidi à natatu redirent, sciebant aquas superesse; deesse, cum sicci. *August. Carata.* At Mexicani quinque soles ad hoc luxisse avi, & primum illum aquis petiisse, unaque cum eo homines, & quicquid in terris esset. Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent; fidem Platónico diluvio, quod in Atlantide Insula evenisse dicitur adstruentes. *Lupus Gomara.* Cæterum causam illius diluvii universalis igni subteraneo in gradu intensio-

tensiōti, augente molem per rarefactionem, donec
 cavernis suis agi non posset, ascribit *Lydiat*. Demon-
 strare id videtur *Genesis*. Nam & abyssi magna: fon-
 tes reclusi dicuntur, & immisum exactis quadraginta
 diebus ventum, & aquamque sedatam quievissē. Intel-
 ligi verò debet, ventus ē sicca exhalatione, quam co-
 piofissimam toto diluvii tempore, ē maris gurgitibus
 calor excitaverit, subterraneus plurimum auctus, tum
 demum iis exclusum esse, aërisque motum correpti
 revolutione cæli, & impetu firmamenti intendissē.
 Fuere vero præter hoc & aliæ portentosa. Anno 1095
 diluvio in Syria innumeri homines fuere oppressi. Hoc
 diluvium prædixit Astrologus Mahumedanus, argu-
 mento conjunctionis omnium planetarum. (*Alsted.*
Chronol. c. 25.) excepto Saturno in signo Piscium; quæ
 fuerit similis illi tempore Nohæ, quo omnes septem
 planetæ coërint in uno signo. Anno 1164 tanta in
 Frisia fuit, ut omnem maritimam involvens terram,
 multa hominum consumserit millia: *Krantz. l. 5. cap.*
4. Vandal. Anno 1183 retrocedens mare Siculum
 quinque in se traxit millia. *Bergomas in Lucio III.* An-
 no 1218 in Frisia centum periëre millia. *Nauclerus*
generat. 40. Neubrigenfis Angl. hist. l. 3. cap. 20. In
 Hollandia anno 1287 maritimæ regiones non pro-
 cul à Dordracō oppressæ sunt, sedecim amplissima: de-
 mersæ Parochiæ: *Largus in Chron. Citiſen. Krantz.*
Vandal. l. 10. cap. 36. Anno 1421 absorptis septua-
 ginta duobus pagis, centum hominum una absor-
 pta millia: Anno 1530 tam prodigiosa erat, ut in
 Hollandia, Zelandia, Frisia, Brabantia, & Flan-
 dria quadraginta evanuerint Parochiæ. *Iohan le Petis*
in magno Chronico Hollandia. Anno 1509, mense Se-
 ptembri, mare inter Peram & Constantinopolim ita
 intumuit, ut mœnia Constantinopolitana excederet;
 periëre in urbe tredecim millia. *Sur. in histor.* In no-
 vo orbe in Gangona valle, mare ad quatuor passuum
 millia præter morem est egressum, ingruente ingenti
 procella, non modo ædificia subruta, sed etiam ar-
 bores eradicatæ præmaximæ & tranflatæ, ac si arbo-
 ribus

boribus plueret. *Martyr in Summar. India.* Anno 1604 haud minor jam enumeratis in Britannia accidit, quam quia *Illustris Thuanus lib. 138* sufficientissime descripsit, verbis ejus exprimo. Bistolia (inquit) civitati maritimæ, quæ secundum Londinum, & Eboracum in Regno primaria est opibus & commercio frequenti, & quo nuper Hybernia advectæ ad nundinas proximæ, quæ in VII Kalend. Februarii incidunt merces corruptæ, horrea frumento & stramine plena, huc illuc dissipata, equi & alia jumenta aquis mersa, & ædificiis vi fluctuum magnam partem collapsis, homines qui in culmina domorum confugerant, una obruti, plerique in agro deprehensi, dum domum subiro remeant, ut rebus suis convasatis saluti suorum consulant, tum rapido impetu mare, decem fere milliarium spacio excutrit, ut vix rebus suis relictis satis habuerint; quo se periculo eriperent. Sed omnium maxima diluvies fuit in Sommersetensis provincia ad viginti milliaria in longitudinem, in latitudinem quinque aquis effusis, quæ Hunsfeldiam oppidum, Granthanium, Kenbustum, Briandoum, & Kingsonium pagos cum multis ædibus per convalles sparsis miserant. Videre erat rusticos & homines in agro deprehensos, tignis dirutarum domorum insidentes, ubique fluitare, ad quos scaphæ tandem immisæ, quæ plerisque in tempore presto fuere, scœnum in cumulos ut sit congestum, & trabibus ligneis impositum, undis innatare ubique cernebatur, & columbæ, cum aliunde pectus deessent, subis immisæ aristis frumenti in pyramides coarctati insidentes, gravis fortè oblati vescebantur; quin & cuniculi è foveis vi aquarum exclusi, in tergo ovium consistere, & donec cum ovibus ipsis mergerentur diu fluctibus innatare visi. Fidem superant, quæ de tempestate illa Tragica, imo Pœtica scripsere, qui res eas narrant. Iuxta Marclandiam in Norfolcensi agro non minus illa sæviit, ubi ut in subito & inopinato casu à futuribus in agro deprehensis, vix expergefacti oppidani, ingenti & confusa orta comploratione, cum bonorum abie-

cta

E
 dacti, qua
 tes, invicem
 in Trojanæ
 an humeris
 quillari in
 quo & amer
 qui in oppid
 rant, cum
 superiorum
 vinam pan
 eam mont
 cum aditus
 cumine sen
 summan
 jam defici
 tudinem
 ad sedecim
 excitati vic
 mo scopuli
 ta per sente
 & non solum
 tis in futu
 cum eo.

DE

I
 Nourme
 fiones, e
 ut unde or
 vialibus
 terra in
 bus in terr
 sensu Arist
 nim ad prim
 defacit play
 it, exclud
 reolociis,

Et cura, quæ prima subierat, filii, patres, & matres, invicem fratres, alii quisque caritates suas, ut in Trojano excidio memoratur, secum traherent, aut humeris portarent, qui in montem Trichilum sesquimilliarum inde distantem, trepida fuga evaserunt, quo & armenta & greges ex agris se receperant. Alii qui in oppido aut pigrizia, aut infirmitate remanserant, cum postridie urbem aquis mersam ex fenestris superiorum conclavium aspicerent, frustra opem divinam panis in cælum manibus implorabant. Ad eum montem qui milliare circiter ambitu capiebat, cum aditus tanquam ad arduum scopulum, & in cacumine sentibus & ericetis impeditum non esset, ad summam desperationem cuncti in eo redacti erant, jam deficiente pecori gramine & inedia tantam multitudinem premente: cum è longinquo (nam aquæ ad sedecim milliaria excurrebant) commiseratione excitati vicini, scaphas pane & aqua onustas, summo scopuli labro admoverunt, & operibus complanata per sentes & ericeta via, ad miseros pervenerunt, & non solum viatico in præsens recrearunt, sed salutis in futurum spe impleverunt. Tantum *Thuanus*: nos cum eo.

CAPUT IV. DE FONTIUM ORIGINE.

Innumeros in hac inferiore orbis sphaera inveniri fontes, eosque miros præcedentia ostendere, dignum ut unde oriantur diligentius indagemus. Ab aquis pluvialibus scaturiginem fontium voluere nonnulli, ex terra in aquam mutata scripsit Seneca, ex æris vaporibus in terram conclusis, & eorum frigore condensatis, sensit Aristoteles. Credere vix securum. Quantum enim ad primum; Nulla infra pedes decem terram madefacit pluvia, & illa satiata, si quid præter ceciderit, excludit. *Seneca. l. 3. natur. cap. 7.* In siccissimis vero locis, puteis in altum actis, per ducentorum & trecentorum

trecentorum pedum spatia uberes aquarum inveniuntur venæ. Quoad secundum; Facilius potest aqua in terram mutari, & densitas in causa est; Nec potest, ut tertium tangamus, tantâ aërem celeritate corrumpi, quantâ fluunt aquæ, nec tanti suppeditari vapores. Nam decuplum oportet esse aërem, cui nullus locus. Dicendum igitur per subterraneos canales, fontes de mari manare. Solum cetè mare talibus sufficit scaturiginibus, & dum illud nequicquam fluminum augeti videmus affluxu, per occultos ad suum fontem illa redire meatus, ostenditur. Sed & de modo ascensionis est controversia. Succussationi adscribit *Socrates*; spiritui *Plinius l. 21. c. 65.* terra ponderi aquam propellenti *Bodinus l. 2. theatri*, maris molli *Scaliger*, vaporibus in se reflexis cæteri. Arduum est omnibus definire, nobis etiam non consultum. Quia verò acutissime de hac materia scripsisse videtur *Thomas Lydiat. Anglus*, sententiam ejus in paucas propositiones redactam, hic apponemus.

I *Succussatio aquæ sursum deorsum non est ejusdem ascensus ad terræ superficiem causa*: Nulla enim ejus agitationis causa. & cur non tandem in æquilibrio ponitur? II *Spiritu agi non est causa*; I Non videtur enim certo naturæ ordine in mari excitari, sed per modum tempestatum. 2 Canales sunt tortuosi, ad latera potius, quam ad superficiem terræ propelleretur. 3 Si contrarius ventus tantum in aqua quacunq̄e facere nequit; quid hic spiritus? Receptacula etiam sursum compulсарum, si qua essent, ut *Vallesius* ait, à fossoribus inventa fuissent. III *Terræ pondus aquam propellens non est causa*. Nec enim terra in aquam incumbit, sed vice versa. Canales ubi non sunt pleni, non inferiorem partem vacuum habent, sed superiorem. IV *Nec maris moles*. Arbitratur enim *Scaliger* compressam in Canalibus aquam, ab incumbente mari, egressum querere: Exemplum lapidis in vase; sed hic duo sumuntur. 1 Eandem esse ubique gravitatis rationem, atque vim lapidis. 2 Partem aquæ marinæ plurimam esse extrasuum locum. V *Nec vapores in se reflexi attrahentes*.

nec spongiosa terra natura, nec terra vena, quibus aqua humor proleſtetur. Nam 1 vires attractrices magis campeſtribus locis convenirent, quam montanis. 2 Si traherent, eò eſſet ut fuerentur: Vnde verò talia flumina? 3 Non reperiuntur aquarum venæ ita plenæ, ut illa ratio ſive ſanguinis in animalibus, ſive in ſyphunculis requirit. VI Eadem ratione aqua è cavernarum fundo elevatur ad capita fontium, quæ è mari elevatur ad mediam aëris regionem. VII Elevatio vero hæc fit vi caloris aquam in vapores reſolventis. Opus eſſe calore ipſe Ariſtoteles innuit, ad id verò, ut aqua ex vapore fiat, non opus eſt frigore, ſed tantum remiſſiore calore. VIII calor terra non provenit a calore ſolu, terra nimirum intra viſcera ſua. Nam 1 non niſi ad duos paſſus penetrat, ideo Troglodytis non profundiores cavernæ. 2 In ſummis æſtibus palus ligneus, unam aut alteram unciam craſſus non penetrat. 3 Interiora terræ ad octo vel decem paſſus frigidiora, æſtate quam hyeme inveniuntur. IX. Frigiditas aëris in terra ſuperficie antiperiſtaſis nil ad rem facit. 1 Mollius enim eſt quam terra ſolidæ frigis: 2 quicquid intus caloris à Sole genitum per poros meat & evaneſcit. 3 Petit obſteſſus ab utroque frigore, ad quod non habet proportionem. X Terra in viſceribus ſuis calor à duplici eſt cauſa. In partibus enim ſuperficiæ vicinioribus eſt à radiis ſolaribus, in intimis verò viſceribus ab aliis. Ille per poros æſtate à Sole apertos permeat, & ideo evaneſcit; cum alias remotus, à principio originis ſuæ, ſit imbecillior: hyeme verò, frigore conſtringitur. XI Color terra in viſceribus ex caliditate aquarum cognoscitur. Hæ autem nec à Sole calidæ, nec à ſulphure, vel viva calce in canalibus, ſed à ſolo igne ſubterraneo. Non à Sole; Nam 1 non poteſt eò penetrare. 2 ſi inde eſſent, æſtate id maxime fieret. Non à ſulphure & calce: ſulphur enim non niſi actu calefactum calefacit, & viva calx tum demum cum ab aqua reſolvitur; Ejuſ etiam immenſa copia brevi tempore reſolveretur, & mutationem in canalibus efficeret. Ab igne verò ſubterraneo caleſce-

ti,

ri, aliquot modis intelligi potest. 1 ut actu sit, & sic canales, quia lapidei, terre non possent. 2 ut remotior, sed per fistulas, vaporem quemadmodum in balneis emittat: sic etiam non. Nec enim vapor tantarum esse posset virium, ut ebullire faciat. 3 Ut aqua ignem ardentem in alveis bituminosis interfluat. Sed sic etiam quæri posset; quare non egerat bitumen? quemadmodum in urbe Comagenes Samosata stagnum quoddam emisisse limum flagrantem, autor est Plinius l. 2. c. 104. & 107. nec non ignem ad aquas Scantias exivisse. 4. Quartus modus est verus: *At imitatur aliquo modo naturam; in vasis autem distillatorii aqua vi caloris in vaporem resolvitur, & sursum vapor ascendit; in tectis ubi hæret, & ab intenso calore remotior revertitur in aquam. Sic etiam in visceribus terra, XIII. Fontes autem astuantes, non videntur esse de numero aquarum manantium, sed stantium: putei scilicet terræ motibus olim aperti, quos maritimos esse mirum non est. In parva Insula contra Timavum amnem fontem calidum, scribit Plinius l. 2. c. 103. esse affluentem, mari affluente, refluxum refluentem. In Gadibus è contra. Plin. l. 2. c. 92. Si vero ex æstuantibus aliqui sunt manantes, de illis observandum, canales eorum ita sitos, ut mare æstu accedens in illas ingrediatur, aut si antea ingressum, magis effundat. Et sic vel proportionatus erit ignis calor, & major exhalatio, vel non, & sic minor. XIV. Quod autem de bituminosis, & saporem redolentibus, scribit Agricola, propinquitati attribui debet, evanescere verò ob distantiam justam, quemadmodum id in aquis stillantiis arte comparatis animadvertitur, ut evanescat tempore intercedente empyreuma. XV. Quia vero ignis hic per terra motum multa potest in superficie, majora in suo regno poterit. Poterit igitur obstruere canales veteres, aperire novos, in aliis atque aliis cavernis præter egestionem materiæ incensionis aptæ, vel ignis propagationem, vel spiritus confictu nova excitare incendia; unde novi fluvii possunt generari. Solet tamen interdum etiam extinguï, vel ita*

ita in profundum demergi, ut vires suas ad superficiem extendere nequeat. Hæc Lydiati sententia, quam prolixius exposuimus, ut melius cognita exactius expendetur.

CAPUT V. DE THERMIS.

Thermarum calorem variè naturalium scriptores explicavêre. Aristoteles à fulmine provenire putavit: sed falsum. Fulminis enim vis pestifera; cognoscet quisquis vipum attractum inspexerit, aut exanimis, aut amentes reddit. At salubres has communis est experientiæ. Quid quod multa loca, quæ nunquam fulminum persensere ictum? Nunquam enim quinque pedibus altius descendit. *Sennerto (scient. Natural. l. 4. c. 10)* placet fieri à duabus aquis ad tactum frigidis in concursu ob spirituum repugnantiam incallescibus; quod animadvertitur in oleo Tartari, & spiritu Vitrioli, item aquæ fortis & tartari, butyri Antimonii & spiritus Nitri; quæ etsi ad tactum sunt frigida, tamen si misceantur, incallescunt, & quidem ita, ut si repente aquæ forti, in qua ferrum solum est, oleum tartari infundatur, non solum ebulliat, sed & flammam mistura concipiat, quod etiam accidit, si butyro antimonii dicto confertim spiritus Nitri infundatur. Quidam calori terræ nativo, seu spiritui cuidam calido, ita ut his calidis spiritibus & exhalationibus non violento motu sed natura calefacientibus, in quibusdam locis terræ meatus calefiant, ut parietibus concavitarum calor ejusmodi communicetur, cujus ratione calor sufficiens & perpetuus ipsis thermis communicari possit; quemadmodum ex Clibano calefacto, flamma omni remota, panem nihilominus sufficienter assari videmus. *Horstius de naturâ Thermar.* Alii igni subterraneo adscribunt; an bene? ex præcedentibus patuit. *Bartholin. de aquis.* Exemplo insuper declarari potest. Aqua salsa argillæ miscea-

miscetur, fiatque ex argilla vel limo globus, qui intus excavetur, ostificiumque iterum argilla obstruatur, in quod fistula angusta indatur, globusque igni admoveatur, ut fistula ab igne avertatur; Vbi globus incaluerit, ex globo per fistulam aqua calida effluet. *Sennert. l. 4. scient. natural. cap. 10.* Saporem thermæ à permissione sortiuntur terrarum, adde & quæ in terris sunt. In terra $\kappa\upsilon\ \gamma\lambda\upsilon\kappa\upsilon\ \kappa\upsilon\ \delta\epsilon\zeta\upsilon\ \kappa\upsilon\ \pi\iota\kappa\rho\upsilon\nu$ inesse scribit *Hippocrates (l. de natura humana)* inque illius visceribus, varias esse facultates, humoresque multiplices: *l. 4. de morbis.* Trahere unumquodque de terra alimentum, quale etiam ipsum existit. Hinc in Ionia & Peloponneso, etiam calor Solis sit sufficientissimus, sulphurionemque nasci, etiam semineatur, ob defectum nimium talis humoris, quo alatur Insunt autem illi terræ & succi, non tantum quoad spirituosam, sed & quoad humidam & solidam substantiam. Concreti succi ab aquis liquantur, liquidi miscentur terræ dissoluntur. metallicaque ramenta inveniuntur. Salubritas illarum interdum variat: quia solis calore astate perfusæ attenuatæque, optimæ. minus fractæ autumno, quia illi vicinior: tum vere. aperitur enim terra, purificantur aquæ, salutare Solis accedit lumen. Hyeme pessimæ: graviore enim, crassiores, halitibus subterraneis conspurcatæ evadunt. Mutationes subire varia docent exempla. *Fallop. de Thermis c. 11.* Sazanarola balneum de aquis in agro Pisano graves inferre poteribus noxas ait; huncque effectum prævidere incolas. Nam cum aquam mense Martio, Aprili, aut Maio luteo tingi colore, turbidamque fieri cernunt, perniciosam fore præsciunt. *Aleardus Veronensis Medicus*, qui de balneis Calderianis scripsit, Apontanam aquam quandoque lethalem esse dicit, exemplo cuiusdam nobilis Galeatii, qui ex potu illius cum genero, & aliquot famulis obiit. Acidulæ Alsatæ aliquando tam acres sunt, ut dysenteriam commoveant, nonnunquam effoetæ, & pristino vigore privatæ. *Sebizius de Acidulis diss. 50. sect. 1.* Causæ sunt

fano variæ;
gnosa, aut
minius,
quod de I
veticillim
1. c. 69. Si
enim harum
positum est
jer. in Ann

De

M Area
univ
bit. Vtu
an in suu
vigantur
bigebant
suam dist
nostra m
esse, mo
& horrid
tentia; t
duplici di
c. 67. No
& locis di
bitur.
mandi reg
ab Occide
trione Sepr
nem persua
la. Hinc Sa
Concreti, A
lici, Petific

sunt variz; inter ordinarias, pluviosa, nebulosa, caliginosa, austrina, & pettilens cœli constitutio, æstus nimius, inundationes, & terræ motus. Mitum verò quod de Thermis quibusdam Germaniæ scribitur, eas vectigali imposto exatuisse. *Camerar. horis subcis. Cent. 2. c. 69.* Simile quid in Conchis accidit slusæ. Cum enim harum collectioni vectigalis genus quoddam impostum esset, evanuerant; redire, ablato. *Iacob. Mejer. in Annal. Flandria.*

CAPUT VI.
DE MARI.
ARTICULUS I.

De divisione, & nominibus maris.

MARE aquarum est salsa & maxima collectio, quæ universam hanc quam incolimus terram ambit. Vtrum verò terras velut vinculum circumfluat, an in suum colligatum orbem, & in hos, per quos navigatur sinus, quasi spiramenta quædam exæstuet, ambigebant veteres. *Fab. Suasor. 1.* Censuerunt quidam suam distinctumque globum facere, & duntaxat hæc nostra maria exiguam ejus partem. & velut lacinias esse, imò nec solem ambire, & tenebras in extremis ejus, & horridum secretum habere. Fuit & hæc veterum sententia; terram cum mari rotundam esse, sed ipsam duplici dividi Oceano, & velut decussari. *Plin. lib. 2. c. 67.* Nobis unus est Oceanus, qui postea nominibus & locis differens, in varia materia ac sinus varie distribuitur. Ac primò quatuor appellationes, ex quatuor mundi regionibus, accipit. Ab Oriente Eous dicitur, ab Occidente Occidius, à Meridie Notius, à Septentrione Septentrionalis. Postea prout quamque regionem perfundit, diversa à littoribus suis trahit vocabula. Hinc Sarmatici, Scythici, Hyperborei, Cronii, Concreti, Amalchii, Serici, Indici, Gangetici, Arabici, Persici, Asperi (id circa Insulam Madagascar) Æthio-

Æthiopici, Atlantici &c. nomina. Sinus ejus quinque à veteribus nominantur. Codanus seu mare Suevicum, & Balthicum, Persicus, Arabicus, Hyrcanus seu Caspius, & Mare mediterraneum. Hoc præ cæteris celebrius, & oritur ex Oceano Atlantico, qui ab occasu solis per fretum Gaditanum irrumpit, scissis utrinque (id veteres credidere) Calpe & Abila. Diffunditur in varia nomina, prout regionum littoribus adfunditur. De his apud Geographos præsertim *Cluverium in introduct. in universam Geographiam.*

ARTICULUS II.

De Navigatione maris.

Nostro tempore & avorum memoria, totum hunc circumnavigatum orbem, Historiis demonstratur. Nota Americi, Vesputii, Francisci Draci, Thomæ Candischii, Olivarii del Norti, & aliorum gesta. A veteribus an id factum fuerit, quæri non immerito posset. Oceanum quidem Atlanticum, qui est intra Europam, Africam, & Americam, quando primum cœperint navigare mortales, haud facile dictu. Notam fuisse Ægyptiis, Græcisque terram Americam, eoque Carthaginenses navigasse, in sequentibus patebit. Medio mundi seculo de ejus circum navigatione narrat *Plinius l. 2. c. 67.* A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniæ & Galliarum circuitu, totum suæ ætate navigatum occidentem. Septentrionalem autem Oceanum majori ex parte auspicii Divi Augusti perlustratum, Germaniam Classè circumvectam usque ad Cimbrorum promontorium, & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia, quod Tiberii ductu factum, ex *Vellejo* petipicitur. Idem *Plinius* auctor est, Alexandri Magni Victorias majorem Meridionalis Orientalisque Oceani partem perlustrasse, usque ad Arabicum sinum, in quo etiam postea res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis

fragilis fuisse agnita. Carthagini verò potentia florente, Hannonem circumvectum, à Gadibus ad finem Arabiæ, navigationem eam prodidisse scripto, sicut ad extera Europæ noscenda missum eodem tempore Hemilconem. Præterea *Cornelius Nepos auctor est* apud Plinium, Eudoxum quandam sua ætate, quum Lathyrum Ægypti Regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum, multoque ante eum *Calius Antipater* ibidem affirmat, vidisse se, qui navigasset ex Hispania in Æthiopiam, commercii gratia. Idem tradit, *Qu. Metello Celeri Gallia* proconsuli Indos à Rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa, navigantes, tempestatibus essent in Germaniam delati. Hodie ea navigatio tentata, sed cum summo vitæ periculo, perpetua glaciæ & diurnis tenebris obsistentibus. Si hæc vera sunt, jam totus hic noster orbis circumnavigatus fuit. Quæritur adhuc, An per mare Septentrionale in Regnum Sinarum & Moluccas detur aditus? Ex *Demetrio Moscho* se audisse narrat *Iovius*, Duinam multiplici stipatum fluvio, ingenti ad Aquilonem fecti cursu, mareque ibi patere, ita, ut legendo dexteri littoris oram, (nisi terra intersit) navibus Cathajum peti possit. Ad extremam enim orientis plagam, & Thraciæ parallelum, Cathaini pertinent, Lusitanis in India cogniti cum ad coëmenda aromata, per regionem Sinarum & Malaccam ad auream navigaverint *Gherfonesum*, vestesque ex *Sebellinis* attulerint pellibus. *Petrus Bertius* vir de re literaria bene meritus, male de Ecclesiastica, refert in *descript. nova Zembla*, se vidisse tabulam à Russis delineatam, in qua Russorum, *Samogetarum* & *Tingæorum* littora cum vicino *Arctoo* mari & Insulis aliquot crassiore depicta *Minerva*. In ea Duina fluvius maxime erat occidentalis; sequebantur autem Orientem versus cum alii, tum imprimis *Peisa*, *Perchora*, *Obii* *Ienesaja* & *Peisida*. Patebit igitur iter ab *Obii* flumine ad *Peisidam*. Historia Russorum narrant *Moschos* & *Tingæos*, cum curiosa flagrarent cupiditate lustandi ulteriores Orientem versus regiones, esse

mississe exploratores, qui terrestri itinere superato fluvio Obii & Ieneseja, ad Peisidam usque delatî inciderant in homines cultu, moribus & sermone à se mutuo differentes; auditus illic Campanarum ab Oriente delatus sonitus, strepitus hominum, hinnitus equorum percepti, conspecta vela, & quidem qualia Indorum, quadrata; visus, locus mensibus Aprili ac Majo omni genere florum luxurians. Innotuit hæc res postea Moschorum Duci & exploratio facta; sed intervenit ducis fatum, & nobile impedimentum passum negotium. Suspicio est, loca illa Indis vicina esse: ac proinde si superari Peisida fluvius possit, non fore difficilem ad Cathajam & Sinas transitum.

ARTICULUS III.

De profunditate, congelatione, coloribus-
que Maris.

DE profunditate maris diversæ sunt diversorum sententiarum. Burgensis profundius terra asserit ad cap. 1. *Genes. Plinius* (l. 6. c. 22.) & *Solinus* (c. 54.) multis locis imperscrutabile esse. Sed hi loquuntur de certo mari Indiarum Orientalis, & loquuntur pro conditione suorum temporum, quibus non tanta navigandi pericula. *Priscianus* refert à Iulii Cæsaris exploratoribus quindecim numerata stadia. Alii triginta largiuntur. Qui autem hodie navigando obeunt omnia, Angli, Lusitani, Belgæ duo Italica cum dimidio milliaria numerant. *Olaus Magnus* (l. 2. *Hist. Septent.* c. 10.) ad littora Norvegiæ tantæ profunditatis scribit, ut nullis explorari possit funibus; sed id fit propter littora cavernosa, & hiatibus undiq; plena. Quamvis autem in mari tantus sit aquarum impetus, certum tamen glaciari interdum. *Strabo*; l. 2. *Geograph.* tradit in Ostio Mæotidis, tantum gelu visum, ut quo loco Mithridatis Dux hostem in gelu vicerat, eodem classe superaret. Constantino Copronymo imperante Ponti Pelagus ad centum passuum millia ita concretum erat, ut lapidum præ se ferret duriciam, & crassitie triginta superaret cubitus. *Vincent.*

l. 23. c. 158. *Olaus* vero lib. 11. c. 25. de mari Septentrionali, pugnas ibi cieri, prælia committi, machinas bellicas trahi, empotia erigi. Mira autem ibidem glaciæ constitutio. In littus extractum, mox illud deserit nemine promovente. *Ziglerus* l. 2. c. 8. In Islandia aservatum evanescere; quendam in lapidem abire affirmat. Color maris varius est. *Andreas Cursalius* juxta Indos Orientis incolas, lacteum mare in trecenta milia passuum patens reperiri ait, attestatur & *Martyrin Sum. Indi*. Quod Insulam Cabaquam alluit, cum alias vireat, quodam anni tempore rubescit. Ostrea enim passim fundunt sanguinem. *Petrus Hispanus*. Mare vero rubrum quamvis ita dicatur, quod sit roseis undis infectum; non tamen talem naturam habet qualem ostendere videtur: sed vicinis lictoribus vitiatur gurges. Omnis enim quæ circumstat tetra rubra est, & sanguineo proxima color. *Isidor.* l. 13. c. 17. Solet autem mari frequens colorum accidere mutatio. Causam dat *Aulus Gellius* noct. *Atticar.* l. 2. c. 30. Apertissimis, inquit, rerum Philosophis observatum est, Austris spirantibus mare fieri glaucum & cæruleum, Aquilonibus obscuris atrisque &c. Tempore caniculæ turbidum est; Soli id adscribunt; quæ radiis suis maris penetrat interiora, crassioresque partes commovet non absumit. Hoc verò admitabile, quod traditur; mare Parium, quod novum orbem alluit, tot herbis virentibus implicatum esse, ut navigari non possit obsidentibus retium more, longissimis herbarum ramusculis. Tantam enim illud pelagus pratotum refert similitudinem, ut quo vertuntur ipsi fluctus, eodem germina omnia convertantur, ut herbarum magis quam undarum videantur procellæ. Hinc periculum navigantibus, primum Columbo. *Ovetan.* l. 2. c. 5. Nam ramusculorum flexibus ne converti possint implicantur navigia. Profundum illius vehendis sufficit tritemibus: herbæ tamen ab imo exsurgunt, in superficie coalescunt, superant interdum palmis quindecim. In mari rubro, refert *Plinius* l. 13. c. 25. sylvas virere, laurum maxime, & olivam ferentem baccas, & si pluat, fungos, qui Sole ta-

Eti, mutantur in pumicem. Fructum ipsarum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta ut vix de navi respicere tutum sit, remos plerumque ipsos invadentibus. Qui navigare ab Indis Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam, Sole procius in sale arefcentem versam. *Polybius* etiam narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande Thygni vescantur & pinguescant. *Athenaeus lib. 7.*

ARTICULUS IV.

De maris falsedine.

MIRA HÆC DEI in natura opera; sed duo maxima, quæ mari tribuuntur mira, falsedo & reciprocatio. Traditur equidem in Meridionali Oceano Insulam esse, cujus mare quo illa alluitur dulcescit, quod & *Diodorus Siculus* testari videtur; & de mari Scythico asserere *Plin. l. 6. c. 17.* Sed id nimio fluviorum affluxui tribuitur, & quantum hoc ratione reliqui maris. Cæterum de causa falsedinis inter Philosophos disceptatur. *Aristot. lib. 2. meteor. c. 1.* Maris naturam & Solis efficaciam in auxilium vocat. Aqua enim marina propter commisionem terræ ex fundo & littoribus fit crassior; Sol verò calore suo partes in superficie æquies educit, & in vapores resolvit, qui calore adusti, & aquæ permisti falsedinem ei conciliant. Subsidium discursui corpus humanum præbet, in quo calor natus dulcissimos cibos in falsum resolvit humorem, qui in renibus collectus egeritur. Accedit & experientia, quæ salus æstate mare quam hyeme, ad Orientem & Meridiem, quam alibi offendit. Non placet sententia *Lydiato*, sed aliam adfert, ut juvenus percipere exactius sensum viri queat, paucis inclusum propositionibus, hic etiam damus. *I. Vehementia ardoris Solis non incoquit falsedinem mari.* Nam: cur non idem sit in aquula in pelvi? *2. Eadem causa falsedinis magis deberet agere in subje&um cum minori resistentia.*

tia. II. *Exhalatio calida, sicca, terrea, pluvius in mare delata, non est causa falsedinis.* Cur enim id non fit in fontibus? 2. Pauca est nimis. 3. Cur falsa est non tantum in superficie, sed & in profundo? *Quamvis enim id Scaliger exercit.* 5. neget, exploratam per urinarios dulcedinem asserens; tamen Patricius compertum id ait, fieto medio inter Creticum & Aegyptium, cum mare staret placidissimum. Testis eidem *Philippus Mosenicus.* III. *Mare falsum est propter rei alicujus admistionem.* Id patet, quia omnis sapor misti est. IV. *Id quod mari admistum est exhalationis calida & sicca naturam obtrinet.* Id patet 1. quia mare est tale, Flammam enim vix extinguit, & ipsum facile inflammatur. 2. qui eo lavantur citius resiccantur. 3. Insulae sunt calidiores, ut Britannia calidior Gallia. V. *Mare non tantum est falsum, sed & amarum; inde saepius mare quam salum dicitur.* VI. *Maris falsedo & amaritudo est ab igne subterraneo bituminoso.* 1. Bitumen enim deprehenditur, gustu adeo amarum, ut primum illius subjectum intelligatur. 2. Bitumen gignendo saporis amari & falsi vim magnam habet. Lacus Palestinae bituminosus, tam est amarus & falsus, ut nullus piscis in eo nascatur. Vestes detergit, si quis madefactas bene excusserit. 3. Narrat Plinius aquam bituminosam simul & falsam Babylone esse puteis in salinas ingestam, & flagrantissimo Sole coctam, densari partim in bitumen, partim in salem. VII. *Salsa exhalatio ab illis gurgitibus procedens facile per corpus marinum dispefcitur.* Quemadmodum enim pollen aut quidvis aliud injectum in liquorem in olla bullientem, ab ebullitionis loco ad caetera dispergitur, si ab uno latere ad alterum, si in medio quaqua versum; perinde bituminosa exhalatio inde ubi maxime aertuat, fervetque mare, in illud universum disjicitur & dispellitur. *Hac Lydiat.*

De Maris fluxu & refluxu.

Alterum magnum naturæ miraculum fluxus est & refluxus maris. Causam ejus cum inquireret Philosophus ad desperationem adductus est. *Posidonius* marini æstus apud *Strabonem*. l. 3. *Geograph.* refert circuitus, Diurnum, Menstruum, Annuum; Primo quando Luna signo Zodiaci uno supra Horizontem attollitur, vel subter Horizontem deprimitur, mare intumescere, quousque ad cœli medium superum vel inferum perveniat: inde ea declinante mare paulatim abscedere, donec uno ab occasu vel ortu signo distet; tunc motum ejus sisti. Ei hæctenus suffragatur *Plinius*, æstum nimirum duabus ferè horis æquinoctialibus post ortum vel occasum Lunæ incipere, ac desinere etiam tanto ante ejus vel occasum vel ortum tempore. Secundum juxta Synodicum mensem statuit, cum ait, maximos & celerimos refluxus contingere circa Novilunium, & Plenilunium, minores circa Lunam dimidiam. Et approbant id naturæ, dum ob majores & celeriores affluxus, & refluxus, Luna novâ, & plenâ, mare vivum vocant; dividuâ propter minores & tardiores mortuum. Addit *Posidonius* Seleucum quendam à rubro oriundum mari diversum ab hoc & ipsum menstruum æstus circuitum observasse, scilicet secundum Lunæ mensem, quem vocant periodicum. Animadvertisse enim, Luna in æquinoctialibus signis hærente, æqualiter æstus fieri; in solstitialibus autem, & quantitate & celeritate inæquali, eamque inæqualitatem in cæteris locum habere pro eo atque unumquodvis eorum ad proximè dicta accidit. Annuos denique circulos ait *Posidonius*, se à Gaditanis didicisse. Ita enim illos tradere; circa æstivum solstitium accessus recessusque maris maximè augeri: se verò conjecturam facere, eosdem inde ad æquinoctium usque diminui, rursusque ad brumam usque accrescere, ab hac ad verum æquinoctium decrescere, porroque augescere usque ad solstitium æstivum. Contrarium statuit ratione

Æqui-

Equinoctii *Plinius*. *Patricius* verò testatur in Liburnia mense Ianuario magnam litorum partem denudari solitam, & siccam remanere per aliquot dies. Idem *Plinius* l. 2. c. 97. per octonos quoque annos æstus ad principia motus, & paria incrementa centesimo Lunæ revocari ambitu, animadvertit; scilicet Luna & Solem demum redeuntibus ad conjunctionem in eodem signo & gradu, quo ante octo annos conjuncti erant. Cæterum æstus diurni varia etiam apud scriptores ratio. In mari Siculo die bis & bis nocte fluxus fit & refluxus. *Euripus* in Aegeo sinu septies die reciprocatur motus, & nonnunquam ex altissimis montibus videtur dejici, adeo præceps ut nulla navigia ibi tuta sint. *Basil. in hexemero*. In Anglia ad Bristoliam æstus bis quotidie tantus, ut naves, quæ intra mare erant, ipso refluxu in sicco hæreant, bisque in mari rursus sint, bis in sicco. *Pitheas Massiliensis*, teste *Plinio* l. 2. c. 97. octogenis cubitis supra Britanniam intumescere scribit. In meridionali novi orbis plaga, mare æstivans effluit ad binas Leucas. *Ovetan. summ. c. 9.* In Aquilonari verò Pelago quodam à maritimis fluctibus nullus in litus vel excursus vel recursus animadvertitur. *Petrus Hispan. p. 5. c. 1.* Non procul à Cuba promontorio, & juxta littora Insulæ Margaritæ & Parizæ, mare sponte fluit; nec ulla ratione etiam vento secundo navigia fluctibus obistere possunt, nec per intervallum diei mille trajici passus. *Petrus Martyr. in summ. Indiæ.* In mari Adriatico olim ingens excursus fuit, summo diluculo mari in continentem ita egresso, ut tantum quantum robustus vir uno die cursu absolvisset, occuparet. *Procop. l. 1. belli Gothici.* Singularis vero est æstus ille, imo summum mundi miraculum, quem *Alexander* vidit. Meminit ejus *Iohannes Hugo Linschotus* in Americanis, & *Casparus Balbyus* in Hodeperico in Syriam. Is cum ab Emporio Indico D. Thomæ in regnum Peguanum, quod est in India extra Gangam, contenderet, confecto decem dierum itinere, venit ad lacum Maccareo (ita enim vocat) estque ostium fluminis illius Indici, quem navigavit *Alexan-*

alexander. In eodem libro vocantur, fauces istæ Mac-
 careo Sirian, qui est portus maris, in cuius litore sunt
 gradus lignei viginti quos allabens æstus & decedens
 nudat omnes, ubi maximum est Mundi miraculum.
 Aqua ibi mirabiliter crescit, decrefcitque adeo, ut im-
 perito ultra fidem humanam videatur. Naves appel-
 lentes Martavano (est ora literalis in eodem tractu;
 mare quod ibi est, vocatur mare de Bengala) crescen-
 te jam aqua velocius jaculo propelluntur, idque quo-
 usque æstus in terras infertur. Hoc recedente in sicco
 destituuntur. Æstus exuperat omnium arborum sum-
 mitates. Naves cum se illi permittunt, rostris in mare
 prospicientibus retro fetuntur. Venit autem cum ma-
 gno strepitu & aspergine, ut totæ madefiant. Opposi-
 tus est ille locus Taprobanzæ Insulæ in meridie existi-
 stenti, non procul à promontorio istius prolixi dorsu
 in mare protensi. Sed jam accedamus ad causam &
 unde hic oceano fluxus consideremus. Vulgata opi-
 nio est Lunæ id fieri radiis mediante aëre, qui tumet
 & radios Lunæ excipit, & secum intra undas marinas
 deferit, ita ut radii aquam marinam quodam afficiant
 tepore; tepor autem iste rarefaciendo, flatibus plenum
 mare reddit, ut tumescat. *Keckerman. de navigatione.*
Libavius (lib. 5. de orig. rerum) non negat Solem ali-
 quid conferre posse, uti & Lunam spirituosum illud
 sydus; tamen in his nec primam principalemque cau-
 sam esse, nec solitariam, verum aliqua saltem admini-
 cula, & occasiones quibus causæ insitæ moveantur,
 & in actum veniant, asserit. Mare enim istam poten-
 tiam habuisse, antequam ista sydera conderentur, cer-
 tum videri, nec ullibi legitur propter æstus recipro-
 cantes, ea facta esse, sed ut essent in signa, tempora,
 dies & annos, lucerent in firmamento cœli, tenebras
 & lucem discernere, gubernarentque dies & noctes.
 Quadruplex autem videtur *Libavio* maris æstus. Pri-
 mus ab ortu in occasum præter litus Æthiopicum, &
 in Bosphoro & Hellesponto, ubi pontus rapide præ-
 tervehitur littora Thraciæ & Asiæ; qui fluxus primi
 cœli potius motum sequitur, quam Solis & Lunæ, uti
 & aër

& aër ipse;
 ille furas a
 venio facio
 tur illi, o
 ter fit à
 tim. Tert
 voragine
 nis. In Ch
 id accide
 tar, & sp
 protruden
 bus & sid
 que neci
 maria in
 gant aqu
 tora estu
 imo quæ
 nicis, in
 separatur
 tando æ
 re spacio
 accipere
 cœlo, i
 commo
 excurr
 vel par
 imo sur
 confirm
 quid ab
 omnia p
 tractio s
 colleftr
 cumulat
 subterra
 propofit
 I. Eff
 sue lucu
 tem, quib
 valis est il

ELEMENTORUM.

& aër ipse ; quod maxime notatur sub Eccliptica, ubi iste fluxus aëris cum marinis halitibus vaporibusq; eos ventos facit, quos Brysenes vocant, quibus advenfantur illi, qui spirant extra Tropicos Vedavales dicti. Alter fit à belluis in mari mergentibus, Balænis præsertim. Tertius Euriporum particularium, quem faciunt voragine quibus sorbentur & revomuntur aquæ alternis. In Charybdi, Syrtibus, Chalcyde circa Eubœam id accidere verisimile est. Æstum verum hic præsentat, & spiritibus è cavernis terræ eructantibus, aquasq; protrudentibus, vel obviis fluxibus iterum recedentibus & sidentibus acceptus. Quartus, æstuatio vera est, quæ nec in ortum fit, nec occasum, sed ab Umbilico maris incipit, indeque sursum ebullit, & dum ita surgunt aquæ, plus minus pro vehementia causa in littora effunduntur: nisi quid impediât, cujus causa in imo quaerenda. Et certe nauæ in angustiis Magellanicis, in quibus mare Australe ab Aquilonari notabiliter separatur discrimine, diligenter utriusque maris notando æstus, id observant quod in vasto non potuerit spacio, nempe eodem tempore utrumque mare non accipere principium æstus, à causa extrema, nec à cœlo, imo nec inferri ab ortu vel occasu, sed fundo commoveri, indeque exæstuarè, superfuitate postea excurrente in littora varie, prout tumor magnus est vel parvus, littora vel alta vel humilia, causaq; ab imo sursum movens valida aut imbecillis. Hoc ipsum confirmat aquarum natura, quæ à fundo egerit, quicquid absorbit, si præ gravitate possit. Ideo evenit ut omnia plenilunio maria purgentur, non quod Lunæ tractio sit causa, sed spiritus qui interim in subterraneis collectus sursum contendit, vel circa putredines maris cumulatus prorumpit. *Lydiæ de origine fontium*, igni subterraneo attribuit, ut fundamenta sententiarum scias propositionibus paucis inclusam, adjicio.

I. Æstus maris non est propter Lunam propinquitate sua lucis & mutuatitia præsertim exhalationes gignentem, quibus surgens exundat. Nam in plenilunio observata est illa lux terrens: cum tamen sit sat magnus in

eo æstus. II *Sol & Luna radius suis non cient æstus marinos.* 1 Cum enim æstuat in altero hemisphærio, utroque luminari versante in altero; unde id est causæ. Nec enim pares vires in utroque habet. 2. Si Sol ac Luna marinos æstus cient, cur alibi etiam in ipso Oceano & quidem intra Zonam torridam, ubi eorum vires sunt potentissimæ, leves aut nulli sunt refluxus? III *Cum de æstu marino queritur, supponendum est.* 1 *Insignem aqua in terra sinibus esse copiam.* 2. *Illam aquam qua in terra sinibus, non solum sibi, sed & huic que conspicitur, in mari continuatam esse, ac coherere per terra canales sive hiatus.* Primum ex eo verisimile est quod sit pars ejusdem corporis: deinde sunt indicio gurgites maris qui nondum sunt explorati. 3. *Cum dua vastissima continentes, hinc quidem Asia, Africa, Europa, illinc America totum ferè Oceanum in duas oppositas mundi partes dispescant, eumque duplicem faciant: fieri ut illorum gurgites precipui & voragine, fere in directum opposita, & è Regione altera alterarum constituta sint, quantum intellectu comprehendimus, non videtur absolum.* Quandoquidem unus quidam maximus maris gurges à Plátone agnitus & in sacris Ebræorum literis Genes. 7. Abyssus magna appellatus videatur. IV. *Potest una cum Sole apud Antipodes constituta, per aquam in nostro mari fluxus ciere.* Aqua enim corpus rarius est & tenuius, ejusque imperio obnoxium. V. *Magis id potest cum igne subterraneo, seu limo flagrante, quem in gurgitibus supponimus.* Nam magis gliscit & æstuat, dum radiis illorum fovetur, quo hi magis directi in gurgites inciderint; directi sunt magis, cum perpendiculares quam cum obliqui. Æqualiter autem in utroque hemisphærio foveri patet. 1 quia fulmine ocyus ab hemisphærio altero ad alterum per terræ perterebratæ diametrum vis radii trajicitur, ut in pytio pulvere longo ordine disposito, si scintilla prima accensa fuerit. 2 Bituminis natura ultra quam quis credat apta ad effervesendum. Nam Naphtha nondum accensa eminus conspectum ignem ad se trahit, 3 *Astrum simili substantia est.*

est præditum. Nam ignis & cœlestis & subterraneus viscidus est. 4 Inter Lunam aqueam & ignem bituminosum, & aqueum est etiam cognatio, sic & inter Solem. *Agricola enim lib. 10.* scribit, lapides metallicos ex parte nimirum bituminosos, igne accensos, in Sole demum ardere; quominus mirum est bituminosum ignem in nativo subjecto liquido scilicet, à radiis cognatis ipsius Solis ac præsertim Lunæ, facillime ad ipsum, propter emissas ejus ad aquæ superficiem exhalationes, pertingentibus, totum magis fervere. Hunc modum confirmant ea, quæ de freto Siculo & gurgitibus circa Messanam tradunt. *Strabo æstum eorum motibus Oceani consentire scribit. VI. Major fluxus & refluxus in conjunctionibus & oppositionibus Solis & Luna.* Vis enim unita fortior; in illis autem Sol & Luna simul oriuntur atque occidunt super gurgites illos. VII. *Tradiderunt nonnulli Oceanum æquinoctiis maxime intumescere.* Id verò fit 1 quia Solis ac Planetarum perigæa sunt in æquinoctiis, & apogæa in utroque Tropico: 2 quia certus respectus Solis ad quædam sidera, in æquinoctiis virtutem ejus auget. Nam & Luna idoneum habens respectum ad quosdam Planetas, ut ad Venerem, majores æstus cieri dicitur. VIII. *Æstuante ubicumque mari aqua circum illius abyssos, bituminoso igne oppletur, fervere atque ebullire existimatur:* Cujus ebullientis intumescencia, illa, quæ versus ipsius superficiem est aqua, in continentis littora, fluminumque ostia ingeratur. Actu verò calida non necesse est ut sit, cum longè à loco ebullitionis absit. IX. *Euhoicus Euripus non septies de die temporibus stans reciprocatur; sed temere in modum venti, nunc huc, nunc illuc verso mari velus monte præcipiti devolutus torrens rapitur.* X. *Non omne mare quod salsum æstuat:* Facilius enim & citius & longius diffunditur exhalatio, quam moveretur æstus, quemadmodum coctis in liquore carnibus prius ascendit spuma, quam ebullit æstus. XI. *Majorem habet vim mare ingruens quam recedens.* Hunc æstum *Strabo comparat respirationi & expirationi; sed similior est cordis & arteriarum pulsui, per cuius*

Diaſtolen in univerſum mare diſtribuitur halitus falſus pro anima, ne putreſceret. Hæc ex *Lidiato*. Tu pende, & quem vis, ſequere.

CAPUT VII.
DE TERRA.

ARTICULUS I.

De novo Orbe.

Quicquid ultra Atlanticum, occidentem verſus, conſpicitur, ignotum primoribus fuiſſe quidam autumant. *Columbus* primus detexit. Hunc ſecuti *Americus Veſputius*, *Magellanus*, *Dracus*, *Candiſchius del Nort*, & alii, quorum unusquiſque aliquem illius aperuit angulum, ut interim taceam *Raleghum* qui in *Gujanam*, *Forbiſcherum*, & *Hollandos* qui in *Septentrionem* vela fecere ſua. Inde apud Philoſophos quæſtio, Quomodo eò devenerint homines? *Stricta* & *condemnatoria* in *Episcopum Virgilium* ſerula, quod *Antipodas* dixiſſet; quamvis excuſat *Baronius*, alio cælo & *Sole* frui addidiſſe. At notam fuiſſe veteribus novam illam terram judicant alii. Nota *Seneca* in *Medea* prædicitio.

Venient annis ſecula ſeris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, novosque Typhis degat orbes:
Atque ingens pateat tellus,
Nec ſis terris ultima *Thule*.

Ciceronem vide; *ἀντιπόδας* appellat ab oppoſito nobis axe, *Antichtonas*. *Mela* quaſi adverſam terram. Eſt & in *platonis Timæo* memoria *Atlantis* inſulæ, quam *Aſia* & *Africa* amphioſtem aſſerit. Verba addo. *Traditur Athenienſis Civitas*, reſtituiſſe olim innumeris hoſtium copijs, quæ ex *Atlantico mari* profecta, propè jam cunctam *Europam*, *Aſiamque* obſederant. Tunc e-

nim erat fretum illud navigabile, habens in ore & quasi vestibulo ejus Insulam, quam Hercules columnam cognominant, ferturque Insula illa Lybia simul & Asia major fuisse, per quam ad alias proximas Insulas patebat aditus, atque ex Insulis ad omnem continentem e conspectu jacentem vero mari vicinam. Sed intra os ipsum portus angusto sinu fuisse traditur. &c. Post hac ingenti terra motu, jugique dici unius & noctis illusionis factum est, ut terra dehiscens omnes illos bellicosos absorberet; & Atlantid Insula sub gurgite mergeretur. Aristoteles vero refert lib. admirand. c. 8. in mari extra Herculis columnas, Insulam à Carthaginensibus inventam, quæ sylvas haberet & flumina apta navigiis, distasse verò per plurium dierum itineris spacium. Cum autem plures Carthaginenses felicitate loci illeæi, incolis immiscerentur, mortis pœnam constitutam à Ducibus, addidit iis, qui eo adnavigassent. Audiamus & Senecam (l. 7. quest. c. 31.) Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa seculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod querat, omnis mundus habeat. Et alibi quest. 5. cap. ult. Vnde scio, an nunc aliquis magna gentis in abdito dominus, fortuna indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma? An paret Classes ignota molens? Vnde scio hic mihi an ille ventus bellum invehet? Quidam imaginantur Augustum eo usque extendisse suum imperium. Marinus Siculus auctor est, repertum in novo orbe nummum aureum veterem cum effigie Augusti, eumque Romam ad Pontificem fidei ergo missum, per Iohannem Ruffum Episcopum Consentinum. Magis mirum quod scribunt Hispani; in valle quæ Cautem dicitur in Chili provincia, oppidum esse, quod Imperiola ab hac causâ nominant: quoniam in plerisque domibus & portis repererunt Aquilas bicipites formatas, ut hodiè videmus in Romani Impetii signis. Haud dissimile notat Ammianus lib. 17. in obeliscis Egyptianorum sculpta conspici volucrum ferarumque etiam alieni mundi genera inulta. Quid nos jam ad hæc?

Novissè

Novisse dicimus, vix calcaſſe. At ſi vera quæ à *Platone* dicuntur, de quibus & apud *Tertullianum Apolog.* c. 39. atque *Marcellinum lib.* 17. invenies; Et hoc adjuicimus; Prædictio *Senecæ* de Inſulis potius ſonat Britannicis, in gratiam *Claudii*. Falfum, quod de *Auguſto*. Aëta hujus *Diſi* habemus omnia; ſi quid ſilentium involvit, humile illud eſt. Facile verò novitas antiquitatis acquirit nomen, fraus ſupponentis ſi acceſſerit.

ARTICULUS II.

De quarundam terrarum miraculis.

REfert *Plinius*, nos ex illo. Celebre fanum habet *Veneris Paphos*, in cujus quandam aream non implit. *Plin. lib.* 2. cap. 96. Iuxta *Harpafa* oppidum *Aſſæ*, cautes ſtat horrida, uno digito mobilis: eadem ſi toto corpore impellatur, reſiſtens. In *Taurorum Peninſula* in civitate *Paraſino* terra eſt, qua ſanantur omnia vulnera. In agro *Arđano* frumentum ſatum non naſcitur. Ad aras *Murtias*, in *Veiente* & apud *Tuſculanum*, & in ſylva *Ciminia*, loca ſunt, in quibus in terram depaſta non extrahuntur. *Plin. l.* 2. c. 94. In *Cruſtumino* natum fœnum ibi noxium, extra ſalubre eſt. Quædam verò terræ ad ingreſſum tremunt; ut in *Gabiens* agro non procul urbe *Roma*, jugera ferme ducenta, equitantium curſu; ſimiliter in *Reatino*. Pulvis in *Puteolanis* collibus maris fluctibus opponitur merſusque protinus fit lapis unus inexpugnabilis undis, & fortior quotidie. utique ſi *Cumano* miſceantur cæmento. *Plin. l.* 35. c. 13. Eadem eſt terræ natura quæ qualibet magnitudine exciſa, & demerſa in mare, lapidea extrahitur. In fonte *Gnidio* dulci intra octo meſes terra lapideſcit. Ab *Oropo* etiam *Aulidem* uſque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in ſaxa. Terræ cultura quondam magni apud *Romanos* præcii. *Serentem* invenerunt dati honores *Serranum*, unde cognomen. *Aranti* quatuor ſua jugera in *Vaticano*, quæ præta

Quin-

Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem ut traditur, nudo, plenoque pulveris etiamnum ore. Cui Viator, *Vel à corpus*, inquit, *ut proferam senatus populique Romani mandata*. Hinc Plinius lib. 18. c. 3. ad quæstionem unde tanta tum ubertas? respondet. *Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella; eadem diligentia arva Disponebant, qua castra: sive honestis manibus omnia latius proveniunt, quoniam & curiosius fiunt.*

CAPUT VIII. DE INSULIS.

ARTICULUS I.

De ortu & interitu Insularum.

INSULÆ portiones terræ sunt, Oceano cinctæ. Ortus varia habent principia. Emergere quædam ex mari, à continenti avulsæ quædam, aggesta nonnullis ortum dedit materia. Nata spectante Seneca *quæst. l. 6. c. 21.* in Aegeo mari una: avorum suorum tempore aliam emeruisse apponit. *Spumabat, inquit, interdum mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem non continuum, sed ex intervallo emicantem fulgurum more, quoties ardor inferius jacentis superum pondus evicerat. Deinde saxa convoluta, rupesque partim illase, quas spiritus antequam verterentur expulerat, partim exese & in levitarem pumicis versa; novissime cacumen adusti montis emicuit &c.* Strabo lib. 1. Geograph. scribit inter Theram & Therasiam primo flammam è mari torb quattiduo, quasi arderet mare, emicuisse; postea sensim emeruisse Insulam quandam patentem ad stadia duodecim, totam constantem ex lapidibus ignitis. Atalanta civitas Locris adhærens contigua, repentino maris impetu abscissa, atque desolata in Insulam

Insulam est. *Orosius l. 2. cap. 18.* Sub Imperatore Leone Priscus Historicus. (*Evagrius l. 2. c. 14.*) prodidit, Constantinopoli & in Bithynia tam ingentem pluviam extitisse, ut in Beana lacu qui non longè abest Nicomedia, ob crebram fordidi cujusque materiam in eum coniectam, factæ sint Insulæ. Ad hanc modum cæpit Tyberina Insula. Violata enim à Tarquinio Lucretia cum brutus regia bona diripi, & in Tyberim mergi consulisset, Insula facta est. Sic *Li-vius lib. 2. histor.* Forte ibi tum seges farris fuisset dicitur matura messi; quem campi fructum quia religiosum erat consumere, desertam cum stramento segetem, magna vi hominum simul immissa corribus fudere in Tyberim tenui fluentem aqua, ut mediis caloribus solet esse, ita in vadu hesitanti frumenti acervos confedisse illius limo. Insulam inde paulatim & alii qua fert temerè flumen inVectis, factam. Desuisse verò etiam quasdam Insulas autor est *Plin. l. 2. c. 89.* Antisiam primò Insula juncta est Lesbo, Zephyrus Halicarnasso, Æthusa Myndo, Marthecusa Patrenio promontorio, Hybanda quondam Insula Ionæ, ducentis nunc à mati habet stadiis. Syrien Ephesus in mediterraneo habet.

ARTICULUS II.

De quarundam Insularum miraculis.

UT esse Insulis natura dedit, sic singularem nonnullis largita est prærogativam. In quodam lacu circa Nili ortum Insula est, lucos, sylvas & grande sustinens ædificium; natat, tamen, & quocunque ventri agunt, impellitur. *Mela lib. 1. c. 5.* In Vadimonis lacu, & ad Cutilias a quas opaca sylva, quæ nunquam die ac nocte odem loca visitur. *Plin. l. 2. c. 91.* De posteriore *Macrobius l. 1. satur. 8. 7.* insulam Pelagi in lacu Cutiliensi enatam invenerunt. Amplissimus enim cespes, sive ille continens limus seu paludu fuit, coacta compage virgultis & arboribus in sylva licentiam

comptus, saltantibus per omne mare fluctibus vagabatur; ut fides etiam ex hoc Delo facta sit, quæ celsa montibus, vasta campis, tamen per maria migrabat. In Lydia quæ vocantur Calaminæ, non ventis solum, sed etiam contis, quo libeat impelluntur, multorum civium Mithridatico bello salus. *Plin. lib. 2. c. 95.* In Tarquinienſi lacu magno Italix, duo nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam nunquam. In Garumna verò fluvio Hispaniæ Atros Insula aquis incrementibus pendet & attollitur. *Mela lib. 3. cap. 1.* Sunt denique & in Nymphæo parvæ Salthares dictæ, quoniam in Symphonix cantu adictus modulantium pedum moventur. Præter hæc in Fortunatis ferulæ ad arboris excreſcunt magnitudinem. *Solin. c. 58.* In Madæca quatuor palmis propendent uvæ, acini succo reſerti carent nucleo, Martio mense excerpti poſſunt. *Cadamyſtus* Hispaniolam Inſulam cum Columbus inveniſſet, Frumentum Februarii ſatum initio, maturum trigeſima Martii meſſuit. Hoc brevi intervallo in tantam amplitudinem crevere ariſtæ, ut hominis brachio magnitudine longitudineque æquari poſſent. Duo enim granorum nullia ſingula completebantur. *Petrus Martyr. in ſum. Indiæ.* Pepones ſingulis anni partibus habentur recentiffimi. *Ovetan. ſum. cap. 81. Hiſtor. l. 11. c. 1.* tantæ magnitudinis ut vix humeris unius ferri poſſint; fœnum quoque abſciſſum, quinta die ad cubiti proceritatem adoleſcit. Tyles Indiæ Inſulæ terra omnes hoc miraculo ſola vincit, quod quæcunque arbor in ea naſcitur, nunquam careat folio. *Solin. c. 53.* In Ormutio Inſula nullum animal reperitur, imo nec ullius fontis aqua; Maſſa nocturno rore decedit. *Polus lib. 3. c. 4.* Inſulam Atabiæ felicis Sygaron canes non intrant, expoſiti errando moriuntur. *Plin. l. 6. s. 28.* In Ithaca lepores aliunde allati vivere nequeunt. *Ariſt. hiſt. animal. l. 8. c. 28.* Ebuſus inter Baleares una, omnino ſerpentes non habet. *Plin. lib. 10. c. 29.* In Creta nulla eſt noctua, quin ſi inferitur, moritur: in eadem nullum animal maleficum præter phalangium araneum

NDA

18. Sub Imperio
 grius l. 2. c. 14.
 thymia tam ingenu
 a cu qui non longe
 edidi cajulque ma
 litu laſulæ. Ad te
 Violata enim d
 ia bona dicipi. A
 ſula facta eſt. Sic
 ſige; ſarri ſuſſi
 ſuſum quia religio
 ſomera ſegetem, v
 orbibus futere in
 edio caloribus ſuſ
 cereris conſeſſa ſu
 alia que ſere ten
 vero etiam quaſda
 Antilla primo d
 alicarnallo. Ad
 enio promont
 dæcentis moro
 ſus in mediætra

s II.

um miracula
 fic ſingularem
 vram In quoda
 ucos, ſylvas & p
 tamen, & quor
 a lib. 1. c. 5. In
 as opaca ſylva, quæ
 ca videtur. *Plin. l. 10. c. 29.*
 ſatur. a. 7. in
 inveniunt. *Plin. l. 10. c. 29.*
 enz ſimul ſua pulch
 arboribus ſylva ſua

raneum est. Cyprus adeo olim tumulorum impatiens, ut mandata sibi de die corpora nocte proxima rejiceret. Primum *Ericum Dania Regem*, Hierosolyma ventorum causa eo profectum & mortuum recepit. *Saxo Gramm. l. 12.* In Cephalonia Insula amnis est, cujus citra alterum latus, cicadarum ingens copia, nullæ ultra alterum. *Arist. hist. anim. l. 8. c. 28.* In Cumana Novi Orbis Insula aranearum telæ tanta firmitate nexuntur, ut rumpi nequeant. *Hispan. p. 5. c. 15.* Ferrum quod in Ilva effoditur liquari ibidem non potest. *Bertius in descript. Ilvæ.* Tandem ut concludamus in Æstuario Forthæ est Insula Magotia. In hac aves anserum fetinorum specie nidulantur, tanto numero, ut prædiiarii centum, qui Castellum Bassum dictum tenent, non alio cibo, quam recenti pisce in horas ab his avibus delato, nec ligno aliunde petito quam arborum frustis, quæ nidis illarum construendis comportant ad frigus pellendum, utantur. *Bellovadius & ex eo Thuan. in histor.*

CAPUT IX. DE MONTIBUS.

ARTICULUS I.

De Montium quantitate & qualitate.

Montes partim ab initio extitisse, partim postea enatos credendum est. Vnicus id in Italia Modernus testimonio suo comprobare poterit. Multi vero hi in orbe & amplitudinis mirandæ & stupendarum qualitatum. Olympus & Athos tam alti ut in eorum cacuminibus relictis toto anno cineres, nec ventis dissentur, nec eluantur imbribus. Et in Vesuvii vertice consistentes, proximas quasdam nubes pari cum monte altitudine distare à terra animadvertisse, nonnullas etiam ex alto despicere potuisse referunt. *Kepler. lib. 1. Astronom. p. 3.* Suffragatur illud quod scribit *Zabarella de regione aeris. c. 8. Ascendi,*

di, inquit, ad summitatem usque montu Veneris, in agro Patavino, ibique per totum diem habui aerem serenissimum, sed infra circiser medium montis videbam nubes quæ me visione vallium prohibebant. Vesperi autem postquam de illo monte descendi, inveni factam eo die in infera parte magnam pluuiam, cum in montis cacumine nihil pluisset. Idem sibi per Alpes & Apenninum iter facienti accidisse. *Picolomineus scribit de Meteor. cap. 11.* In Seleucia mons est Antiochiæ proximus, cujus è vertice vigilia adhuc quarta Solis conspicitur globus, & brevi corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox hinc dies cernitur. *Solin. cap. 37.* Ambitus ad Cacumen XIX. M. passuum est, altitudo per directum quatuor. In provincia novi orbis quinquaginta millia quidam excedunt, quidam ram alti ut triduano descensu valles apprehendi nequeant. *Martyr. in sum. & Polus l. 2. c. 43.* In Teneriffa, qui pyramidali constat figura, sexaginta Italicis constat milliariibus. *Cadamustus.* Qualitates si species, lacubus miris quidam scatent, ignes exhalant quidam; alii alia, quæ admiratione digna æstimes. In monte Nohæ Arabiæ felicitis admiranda cisterna, colligendis pluvialibus aquis visitur, quæ centum millibus sufficere possit. *Doffrinii* in Suecia nivibus teguuntur æstate etiam tantis, ut decurrentes de summitate globi in radicibus ita excrefant, ut pagos obruant. *Olaus lib. 3. c. 23.* In nova Hispania montis cuiusdam fumus semper occupat verticem globi rotunditatem servans, nullis dispergitur ventis ascendens, & sagittæ motum celeritate æquate dicitur. *Corres. relat. 2.* In Helvetia prope Lucernam mons est, in hoc Pilati lacus; Tempelates cientur, lapidem si immiseris, & iudicis ibi (si credendum) singulis annis spectatur Pilatus habitu. *Ioachimus Vadianus in Melam.* In Hispaniæ Alpihus ex sale mero, montes sunt, quantum demas, tantum accrescere scripsit Cato Major. *Gellius lib. 2. c. 22.* In provincia Cyrenaica rupes est ac fons Solis quæ cum hominum attingitur manu, fons exurgit; nec minor tumescens sævitia, quam si mare suo assurgeret furore.

Mela.

Mela lib. 1. c. . . Denique duo montes juxta flumen Indum sunt; alteri natura est, ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calceamento, vestigia avelli in altero non possunt, in altero sisti. *Plinius l. 2. c. 96.*

ARTICULUS II.

De Ætna & Hecla montibus.

ÆTna mons est in Sicilia Catanæ urbi, & omni huic littori imminens, Plinio, Melæ, Ptolemæo, Straboni, Solino memoratus. Vulgari nunc appellatione accolis dicitur Monte Gibello. Habet duos crateres; quorum alter in putei rotunditatem angustus, emissis veluti gemina sponda undiquaque saxis, tum exustis tum versicoloribus; lapidea eum planities angusto ambitu continet; alter ambitu stadiorum viginti quatuor; non usque in imum descendit eodem hiatus, sed alvum sibi intus paulatim adstringit, eatenus quoad in ejus medio ad evomenda montis incrementa, fatis amplo ore foraminantur. Fumus è duobus illis crateribus perpetuo emergit; sereno cælo candidissimus, instat nubis, ignes nulli apparent, nisi incendio aliquo erumpente. *Bembus in Dialogo.* Lapides inde ejectos per sexaginta millia passuum ab utraque urbis Catanæ parte invenit *Cluverius Sicil. Antig. l. 1. cap. 8.* qua à Leontinis itur Taurominium; maxime verò ad ipsam Catanam in radicibus Æthnæ littoreis, qua Taurominium itur; ubi specie magnatum asperarumque rupium, spectaculum transeuntibus triste atque horrendum præbent. Fragor illius aliquando tam magnus fuit, ut ad Gemellos audiretur colles; favillæ tam pingues, ut usque ad Catanam pervenirent sexcentes, oppidumq; incendio vastarent. Cineres aliquando tam copiosi, ut vi ventorum ad centum milliaria agitati omnia opplerent; fumus adeo densus, ut tantas tenebras luci offunderet, ut per biduum nemo posset cernere. Incendia hujus montis varia diversis fuere temporibus

Anno

Anno millesimo trecentesimo vicesimo nono, Iulii Idibus circa occasum Solis, ex inferioris montis parte, ex inopinacō hiatus ac paulo post in eodem agro duo olivii sunt aperti, ea vi, ut ex quatuor crateribus, parvo inter se intervallo distitis, ingentium lapidum congeries una egesta, profundas valles & nemorum saltus in montes arduos extulerint. Fluebat enim ex quadruplici voragine, rivus igneus, instar metallorum ex fornace liquentium, occurrentem tellurem, arbores, saxa non tantum comburens, sed etiam absorbens; terra ipsa quæ antea calcabatur incanduit, ac veluti spumis aquarum, ad scopulis è fluctibus elisurum, latè profluvio igneo inundata, ac dispersa est. Postquam vero igneus torrens per plura montis spacia evagatus est, tribus tandem alveis sese divisit, duo orientem versus plures decurrerunt dies, tertius contra Catanam se direxit, quem priusquam fines ipsos invalisset, velum Divæ Agathæ à Sacerdotibus, è mœnibus urbis objectum, extinxit. Dum hæc in inferiori montis regione geruntur, in summo vertice non minori confictum est rabie. Unde tantus cinerum per Catanensium regionem imber, ut agri & montes occultarentur; ac flante tum Borea, ad Insulam usque Melitam, quæ centum sexaginta passuum millibus à cratere distidet, eorum copia ac sulphureus odor sit abductus. *Inter maxima profuvia longe memorabile illud est, quod paulo ante nostram ætatem (verba sunt Berobi in dialogo de Ethna) usque intra Catanam decurrens, non parvam urbis partem incendio depopulavit. Quin etiam portum eum, de quo Virgilius;*

*Portus ab accessu ventorum immotus & ingens
Ipse, sed horribilis juxta tonat Ethna ruinis.*

Ita implevere fluenta Ætnæ, ut jam errasse Virgilium Putes, quod portum ibi esse ingentem dixerit, qui penitus nullus sit. Anno verò 1537. Kalendis Maji Sicilia tota diebus ferme duodecim tonare cepit, crebri que sonitus ac ingentes quales ex tormentorum bellicorum ictibus esse solent. Non solum Catanæ & vicinis agris, sed

fed Panormi quoque Lylibæi, Saccæ, Agrigenti, & tora prope Infula sunt auditi; è quibus parvo terræ motu factò, domorum concussa tecta simul & parietes nutabant. Hi sonitus mugitusque cum increbrescerent 3. Idus Maji, hiatus quidam insoliti in Ætna sunt aperti, è quibus tanta materiæ igneæ egesta moles, ut quatrìduo quindecim millium iter conficiens, obvia quæque sternendo exusserit, ac ad cænobium usque D. Nicolai de Arenis defluerit; (ubi monasterio intacto) Nivolasum & Mompelavium pagos, invasit & fere obruit. Crater montis supernus, non multo post tantam nigri cineris per triduum molam efflavit, ut ad Calabriae Consentiam interjacentia oppida cineribus operita sint, maria adeo superfusa; ut trecentis passuum millibus à Sicilia distantes naves, cinere à ventis disjecto fœdatæ sint. Ætna post magno stremitu mugire cœpit, & inter mugitus summus apex abruptus à cratere absorptus est. Quamvis vero tam horrendi Ætnæ sint ignes, tanta tamen ibi fœcunditas, ut quod de Campania dicit *Plinius lib. 3. c. 6.* id nos de vicino possemus dicere tradu. *Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inelyto, atque (ut veteres dixerunt) summum Liberi patris cum Cerere certamen.* In nemorosa regione spatioli tractus (inquit *Fazellus rer. sic. dec. 1. l. 2. c. 4.*) qui sunt in ea latissimas ferunt segetes. Adeo præterea pabulosa apparet, ut pecuariis nisi frequenter ex auribus sanguis extrahatur ipsa satietas sit periculo. Cæterum egestæ ex Ætnæ incendio, materiæ fluxus, ita concrevit; ut ad justam altitudinem, soli superficiem in lapidem convertiat, quam qui nudate velint, opus habeant lapides scindere. Etenim saxo in Crateribus sive faucibus colliquato, ac deinde sursum egesto, humor vertici superfusus, cœnum est nigrum per montem deorsum fluens: deinde ubi concrevit, lapis fit molaris, eodem servato, quem fluens habebat, colore. Sed & cinis fit ita adustus lapidibus, ut fit crematis lignis. Sicut ergo ruta cinere ligneo alitur, ita

sumi-

E
 similem esse
 credibile est.
 Hæc est me
 terdam flamm
 nigrum cinere
 lem obscurer
 quillitas; præ
 simo quingen
 Novembris,
 Heclam flamm
 bat; post hor
 tibilibi fragor,
 reur, nihil
 fabricam corr
 dimus, scrib
 subisf. cent. 1
 dum, mare a
 atque exsiccat
 octuagesimo,
 ad octoginta
 explodi putat
 mas ibi corque

ELEMENTORUM.

95

similem esse Aetneo cineri, cum vitibus adfinitatem
credibile est. Hactenus Aetna.

Hecla est mons in Islandia, haud procul à mari, in-
terdum flammam, aliquando ignitam aquam, post
nigrum cinerem, & pumices tantâ copiâ ejicit, ut So-
lem obscuret: interdum tamen mira est in monte tran-
quillitas; praesertim ubi Zephyrus spirat. Anno mille-
simo quingentesimo quinquagesimo tertio, die XXI
Novembris, circa meridiem noctis, in mari juxta
Heclam flamma apparuit, quæ totam Insulam illustra-
bat; post horam Insula contremuit, inde secutus hor-
ribilis fragor, ut si omnia bellica tormenta explode-
rentur, nihil ad hunc terrorem esset. *Totam mundi
fabricam corruiuram postremumque adesse diem credi-
dimus, scribit Dithmarus Blefkenius. (Camer. Horar.
subcis. cent. 3. cap. 17.)* At compertum est postmo-
dum, mare ad duo milliaria retrocessisse in illo loco
atque exsiccatum esse. Anno millesimo quingentesimo
octuagesimo, tanto fragore ignes eructavit, ut inde
ad octoginta milliatia, grandiores machinæ bellicæ
explodi putarentur. Vulgus credit damnatorum ani-
mas ibi torqueti. *Georgius Bruno in Theatro Mundi.*

THAU-